

**„ОСНОВНОСТТА“ НА ФИЛОСОФИЯТА КАТО НАУКА
(ИЗ ТЕОРИЯ НА БЪЛГАРСКАТА
ОСНОВНОНАУЧНА ШКОЛА)**

Гл. ас. г-р Георги Белогашев

**ON THE BASIC CHARACTER OF PHILOSOPHY
AS A SCIENCE
(THEORY OF THE BULGARIAN SCHOOL OF
PHILOSOPHY AS A BASIC SCIENCE)**

Assist. Prof. Georgi Belogashev, PhD

The philosophical tradition of the world famous Bulgarian philosopher Prof. Dimiter Mihalchev is considered in the paper. The author's approach is theoretical – he would like to analyze the basic character of philosophy as regards sciences.

Key words: *D. Mihalchev, philosophy, science*

I. Мироглед или наука – въпросите „Какво е философия?“; „Какво е наука?“ са вълнували поколения наред. Причините за това се крият във факта, че всяка научна концепция занимаваща се със съществуването, с битието въобще се стреми да постигне истината, чрез фактологично аргументиран отговор на въпросите за неговите първопричини. Това е изключително характерно за философията на XX век с нейното желание да бъде обоснована като наука, като се търси солидна основа, върху която да стъпи.

В края на XIX век и началото на XX век, посоченият стремеж е особено присъщ за много философски школи. Спорът се заплита

около две основни нагласи, които съответно защитават абсолютоността или релативността на истината. Първата нагласа, по думите на Йоханес Ремке, се защитава от „групата позоваваща се частично на Кант или на Фихте“ (Ремке, 1997 : 63), имайки предвид Баденско-Фрайбургската неокантианска школа, а втората линия се отстоява от „позитивисткото и феноменологичното направление“ (Ремке, 1997 : 63), визирайки представителите на емпириокритицизма – Ернст Мах и Рихард Авенариус, както и феноменологическата школа на Едмунд Хусерл.

Стремежът към решаване на посочения спор е изцяло характерен и за последователите на Ремкевата теоретична концепция, която получава сериозно развитие в България благодарение на активната дейност на Димитър Михалчев и неговите български последователи. Една от основните цели на създадената от тях у нас основнонаучна философска школа е именно превръщането на философията в наука, с цел отстраняване на заблужденията, водещи до затруднения при постигането на истинното познание. Безспорно най-значимият и влиятелен измежду тях е Михалчев, с чиито разбирания ще започне този анализ. Най-важната задача на Михалчев е развиване идеята на Ремке за философията като наука в двете опорни точки – посредством обосноваване аргументация на нейната научната същност и опровержение на разбиранията на другите философски течения относно предмета и задачите на философията.

Осъществяването на тази цел Михалчев започва още през 1905-1906 години, когато издава поредица от статии и студии, с които очертава своята теоретична насоченост. През 1909 година издава първият си значим труд „Философски студии. Принос към критиката на модерния психологизъм“, с който отбелязва окончателното си преминаване на теоретичните позиции очертани от Ремке. Следващите години българският мислител продължава да развива и разпространява възприетите постановки. За да аргументира още по-ясно своите позиции относно философията, българският ремкеанец през 1929 година в списание „Философски преглед“ публикува нарочна студия „Философията на кръстопът“. В нея, той прави аналитичен обзор на общоизвестни и възприети разбирания относно питането „Що е наука?“, „Що е философия?“, както и основните питання свързани с тези централни въпроси.

Изцяло в същата позиция са обстояните изложения по проблемите за философията и науката в издадения през 1946 година труд „Философията като наука”. Привеждайки отново редица определения за „философия”, Михалчев достига до извода, че нейната дефиниция и задача са неща „забъркани” и „неясни” (Михалчев, 1946 : 5) и всичко остава „открито и неразяснено.” (Михалчев, 1946 : 6). Личната позиция на Михалчев е, че философията се занимава с три неща:

- с битието: какви са неговото основание и същност;
- с гносеологията (познанието);
- с антропологията, т.е. със смисъла на човешкия живот, а общото между тях е светът като цяло и отношението на човека към него.

Философията е пряко свързана с отговора на въпроса за „светът като цяло”. В теория, в която липсва разработка и изследване на посочения въпрос, както и на проблема за познаването му, според позицията на Михалчев, не може да бъде открита философия. Още с въвеждането на израза „свят като цяло” убедено може да се посочи, че именно той е показател за реалистичната позиция на Михалчев като философ. Известно е, че фундаментален въпрос в онтологията е „Върху какво се основава единството на света?”. Отговорите на този въпрос основно са три материалистически, рационалистически и реалистски. Позицията на реализма гласи, че базата на световното единство е самото съществуване, което се открива и познава. Михалчев посочва, че да си философ означава да търсиш истината и мъдростта заради самата нея, и прилага този принцип при отговора на въпроса за „светът като цяло”.

Философията до Ремке върви в неправилна посока, защото притежава обективен елемент и субективен елемент. Обективният елемент доказва и утвърждава наличието на обективни действителност и истина за нея, които са научно подплатени. Докато, при субективния елемент, истините за същата изследвана действителност не могат да се уповават на научната обективност, следователно, субективните истини не могат да претендират за някаква общовалидност. Причината се открива във факта, че тези истини са изведени от индивидуалните разбирания на съответния учен.

За по-голяма яснота могат да се приведат думите на друг последовател на Ремке, немският мислител Йоханес Хайде. В

България през 1935 година се издава неговото произведение „Основнонаучна философия”. Там четем, че в научната сфера има три разбираня за наука – респективно философия.

Първото разбиране, разглежда науката (философията) като обективно познание, в смисъл на знание независимото от индивидуалния светоглед на учения. Второто становище, представя науката (философията) като изкуство предложено под формата на изповед, т.е. пряко свързано със субективното знание, което е степенуването по ценност на разните чувства и преживявания на твореца, защото субективността е в пряка връзка с ценността. Третата позиция говори относно науката (философията) като за нещо, което се основава на обективна научност, но се оформя от личния светоглед (напр. при Фихте). При последната позиция обаче се открива вътрешно противоречие, защото не може да се съчетае обективно със субективно. (Хайде, 1935 : 6).

Налице е ясно изразена секуларизация при изследването на двете базови разбираня за науката (философията). Ученият установява и анализира факти от действителността, било тя природна или обществена, като посочва само онова, което фактите му предоставят като информация. Докато творецът разглежда действителността от диаметрално противоположна позиция. Той, абстрахирайки се от нейните характерни черти и белези, формира факти, дори измисляйки нови чрез фантазията си. Оттук за твореца, действителността е изключително разнообразна и зависи предимно от неговите лични предпочитания.

Привеждайки тези факти, Хайде говори за два вида противоположно знание – предметно-логическо и лично (индивидуално) естетическо. Разликата между тях е очевидна, защото в науката обектът на изследване може да се определи само като истинен или неистинен, следователно не можем да говорим за степени на валидност на действителността както е при отделния творец. Това е причината дейността на учения и твореца да се различават. Така, посредством същностното съпоставяне на посочените два типа познание и последвалото го противопоставяне, немският ремкеанец заключава, че „философията не може да се схване като образувание, което има в себе си като съществен белег несъвместима противоположност по

такъв начин, че в нея взаимно се проникват познание и изповед.” (Хайде, 1935 : 6).

Въз основа на констатираното може да се каже, че за мислителите от Ремкевата школа, всяка известна до тогава философска система „се оказва едно единство от разум и чувство, от нещо обективно и субективно, по-точно: едно единство от наука и ненаука. Ала възможно ли е единство от А и non А цяло образувано от две съставки, които взаимно се изключват? История на философията, биха мнозина възразили, е живо доказателство, че такива „единства” са не само възможни, но че те съществуват и че нашият разбор тръгва тъкмо от тях като нещо фактически дадено. Това обаче е само отчасти вярно.” (Михалчев, 1929 : 10). Излиза, че под понятието „философия” дълго време са разбирали компилирани в различна степен познание и субективни мнения, формирани под въздействието на лични нагласи. Това, от гледна точка на целите, които си поставя основнонаучната философия е недопустимо, понеже при такова разглеждане, философията се разбира по-скоро като мироглед, а не като наука.

II. Мироглед – за да се открие евентуалното различие между мироглед и наука е необходимо да се приведе какво точно разбират мислителите от българската основнонаучна школа под „мироглед”. Схващането по този въпрос е дефинирано от Михалчев стоящ на позицията, че мирогледът е обусловен от субективния елемент на човешкото познание, съпровождал хората винаги при стремежът им да вникнат все по-надълбоко в битието през цялото тяхно съзнателно съществуване. Той обяснява, че „мирогледът” представлява комбинация на теоретическата и приложно-практическата тенденции, т.е. преплитане на наука за света и етика. „Успоредно с теоретичните питання досежно действителността и нейното познаване са вървели и въпросите за живота, за неговата ценност и за неговия смисъл в света това хората наричат мироглед” (Михалчев, 1946 : 13). Тази теза е възприета от останалите представители на българската основнонаучна школа.

Посоченият факт проличава в техните коментари при различни теоретични и практически питання. Никола Илиев например, анализирайки възможностите на педагогиката да се превърне в наука за възпитанието, заявява, че това може да се осъществи единствено,

ако в нейната основа не се постави един или друг мироглед. (Илиев, 1931 : 64). Ангел Бънков, изследвайки същността на философската теория на Бергсон, я определя като особен мироглед (Бънков, 1941 : 141), защото в нея се преплитат наука, творчество, спиритуализъм, мистика, независимо от самобитната мисъл на френския мислител. Сполучлив е акцентът на Добри Панайотов, че по този начин „науката не е нещо по-друго от изкуството” (Панайотов, 1929 : 317), за разлика от което просто си служи с понятия, на които приписва академичност, вместо да изследва действителността.

Основанията за подобни заключения се дължат на това, че теоретическата тенденция и практическо-приложната тенденция са две насоки, които са строго обособени и не вървят ръка за ръка. Теоретическата тенденция е изразена в науката, която е система от знания за действителността, докато практическо-приложната тенденция се открива в етиката, която е наука за смисъла и ценното на живота. По-важната е теоретическата тенденция, защото обект и задача на нейните изследвания е проблемът за света и познанието за него, а не смисълът на живота. Учените от българската основнонаучна школа са убедени, че дори някой философ и да се занимава с практическо-приложната тенденция, то това не означава, че тези постановки влизат в същността на неговата основна философска теория. Точно по тази причина под „мироглед” българските ремкеанци не разбират нещо единствено теоретично, а по-скоро едно цялостно виждане за и върху съществуването. В отличие от тях обаче именно такова е разбирането за „философия”, което предлагат в края на XIX век и началото на XX век цяла плеяда авторитетни учени от различните философски направления – втория позитивизъм, неокантианството, волунтаризма, някои логици, феноменологията и други.

За да аргументират своята позиция, българските основнонаучни мислители привеждат различни разбирания за „философия”. Михалчев например започва още от Античността – Платон, Аристотел, като последния говори за „първа философия”, която се занимава с реалността изобщо и „втора философия”, която изследва отделните части и неща от тази реалност. След това, българския ремкеанец преминава през Средновековието (Александрийската школа, Декарт, Лайбниц) и достига до философията на Новото време (Михалчев,

1929 : 8), като указва претенциите на техните учения за достоверна истина решаваща и предоставяща отговори на най-общите въпроси за битието. През Средните векове, от науката изобщо се отделят различни дисциплини. Акцентът е, че философията вече не се занимава с конкретното нещо, а с начина на неговото познаване, т.е. единствено с посочване на основния негов принцип. За да се отграничи от средновековната схоластика, философията на Новото време започва да се уповава само на разума. Интересът е едновременно към основните положения (принципите изобщо, аксиомите) в науката и към емпиричните факти в познавателния процес. Да не забравяме, че фундаменталната идея на Кант е, че преди да познаваме действителността, трябва да опознаем онова, с което я познаваме, т.е. разума. Едва след като се познаят критически нашите рационални способности може да се пристъпи към опознаване на заобикалящото ни. Всеки, който не изхожда от критиката на разума (разграничаването и изясняването на способностите му) според Кант е догматик, т.е. занимава се с проблеми, за които нищо не се знае – нито дали имат логическа обосновааност, нито дали са разрешими изобщо. Посредством противопоставянето на критицизъм и догматизъм, за Кант се достига до истината. Неската класическа философия, от своя страна обявява, че философията трябва да е основна наука, по терминологията на Фихте „наукоучение”, и като такава да бъде предпоставка на всяко специализирано знание и т.н.

Подобна тенденция за отрицателна критика се установява и при другите представители на българската основнонаучна школа. Причината е, че макар философията да се стреми към тотална научност, история на науката и философията сочи, че не са успели заради смесването с мирогледа носещ в себе си ненаучно (емоция) и научно (разум), при който разумът е подчинен на емоциите. Освен приведените по-горе коментари относно бергсонизма, спиритуализма, феноменализма, могат още да се посочат коментарите на психоаналитичната концепция (Илиев – кн. 4/1929, Илков – кн. 2/1931, Попов – кн. 3/1931, Чолаков – кн. 3/1930, кн. 5/1932, кн. 5/1933 и т.н.), на психологическата теория (Бънков – кн. 3/1939, Илиев – кн. 5/1933, Чолаков – кн. 5/1929, кн. 2/1935 и т.н.), на богословското учение (Бънков – кн. 2/1942, Илиев – кн. 1/1929, и т.н.), както на други

актуални за XX век философски системи, които не се изчерпват с изброените.

Продължавайки анализа същността на миросгледа и науката, теоретиците на българската основнонаучна философия достигат до извода, че посоченото вплитане на ненаучно и академично, т.е. миросглед и наука, от своя страна води до там, че миросгледът става предубеждение на науката. Но, предубежденията, формирани под влиянието на миросгледа имат субективни корени. А от това, че предубежденията стават фундамент на някаква теоретична концепция, следва навлизането на субективността в науката.

Българските ремкеанци са убедени, че дори произволно да се изследва някоя философска система, винаги се установява един и същ субективен характер на предубежденията. Затова ретроспективно акцентират, че всички философски системи страдат от посочения научно-теоретичен недъг. Като показател на линията следвана от основнонаучната философия в България могат да послужат думите на нейния създател: „Не може да има наука там, гдето подлежащото на безвъпросно разяснение се влияе или се определя от нещо, което логически предхожда всяко разяснение.” (Михалчев, 1929 : 14). Окончателното заключение за разработваните концепции през историческото развитие на науката и философията са неоснователни, защото култивираните и предлагани от тях заключения, включват както научни факти, така и субективни данни, породени от емоционалната страна на човека. Това е причината, от тяхна страна да няма съгласие с нито едно от посочените определения за същината на философията, както и с основаващите се върху тях претенции обявяващи философията за основна наука, по отношение на частните науки. „Философията – заключава Михалчев – каквато я знаем до днес, не е могла да бъде това, което е искала, сиреч „основна наука” (Михалчев, 1946 : 24). Впоследствие това ще е основанието българските ремкеанци защитаващи основнонаучното разбиране за философията да осъществят детайлен анализ на метафизика, гносеология и логика, които в една или друга степен, традиционно са възприемани за основна наука.

III. Наука – при аргументиране основанията за своята позиция, българските мислители-ремкеанци се заемат с определяне

природата на науката. Да се направи подобен анализ при така изложеното разбиране на науката, се оказва доста трудно, заради психологическият проблем в научното знание. Този проблем, както се вижда, е породен от промъкналата се субективност в научните и философските теории и води до безперспективни стерилни дискусии и дебати. Затова, споровете между различните школи остават без окончателен отговор относно истинното знание, доставяно от философията. Но в студията „Слепотата на науката и обективността на истината” (1928) Михалчев заявява, че винаги „истината е една.” (Михалчев, 1981 : 69) и затова логично решение на тези спорове ще бъде открито. Студията разкрива, че зад посочената безизходност в търсенето на истината стои един и същ по своята структура психологически принцип. Именно този принцип Михалчев посочва за база на научната слепота, възпрепятстваща постигането на истинно знание за съществуващото, което е независимо от всяко теоретично схващане, от всяко духовно явление или процес. Това негово заключение е едно от фундаменталните положения, формирали цялостната антипсихологическа насоченост на българската основнонаучна философска школа.

Отправната точка на науката изобщо, на всяка наука и научна работа е основното изискване за познание относно нещо – да го съзнаваме! Да „съзнаваме” означава, че онова, което е обект на нашето познание, трябва да ни е дадено, т.е. да е налично съзнателно. Именно, до неговото безвъпросно изясняване като една или друга даденост се домогва науката. (Михалчев, 2003 : 41). В своята начална точка, науката изобщо притежава два основни момента: някакво неясно съзнавано дадено и някаква неудовлетвореност (неудоволствие), идваща от тази неяснота и предизвикваща нужда от отговори.

Така едновременно се очертават предметът на изследване на науката изобщо и се формира основната нейна цел, задача. Предметът на науката изобщо е съзнаваното, даденото, т.е. „самата действителност” (Панайотов, 1929 : 317). „Областта – пише Михалчев – разработвана от коя да е наука, се огнася или до материалната действителност, намирана от нас в пространството, или до душевната действителност, която няма веществен характер и която не може да бъде отнесена негде в пространството и единият, и другият предмет

са ни дадени ние ги мислим ние ги съзнаваме.” (Михалчев, 1946 : 24), т.е. иманото от съзнанието.

Основната цел, задача на науката е да постигне безвъпросно знание за даденото – „която и наука да разгледаме можем с пълна достоверност да кажем тя се стреми да хвърли светлина в област, в която е царувало повече или по-малко неяснота” (Михалчев, 1946 : 24). Същностно еднаква е и позицията на Илиев, за когото „задачата на науката изобщо е да ни помогне да се ориентираме в действителността” (Илиев, 1931 : 65). Приведеното схващане е характерно за цялата школа изградена въз основа философията на Ремке. Само като илюстрация може да се посочи, че например относно задачата на науката немският ремкеанец Хайде убедено заявява: „Науката цели по-ясно знаено.” (Хайде, 1935 : 11) т.е. науката напълно се стреми да разясни, чрез точни отговори, разнообразните питання относно всяко неясно дадено, като го определи и изясни до безвъпросна яснота.

Видя се, че за основнонаучната философия, предметът на науката е действителността (Панайотов, 1929 : 322), даденото обхващащо както материалното, така и нематериалното (духовното). Материалната действителност включва предметите за изследване на естествено-научните дисциплини – физика, химия, биология и пр., докато духовната действителност се отнася до обектите изучавани от психологията. Общото на изследваните обекти и на двата вида действителност е тяхната даденост. Но, съзнаваното дадено често пъти е в голяма степен неясно, неопределено, затова трябва да го изясним, определим, и така да можем да кажем, че го познаваме. Всеки обект на изследване, независимо дали е нещо материално или духовно е даден. Друг въпрос е дали е действителен или недействителен.

Тук изрично трябва да се обърне внимание на трактовката на основнонаучната философска школа за действително и недействително. Мислителите от българската основнонаучна школа преднамерено подчертават, че научно обоснованото деление на онова, което ни заобикаля, не се основава върху опозицията материално-духовно, а на разделението действително-недействително. За пример може да се посочи физиката, изследваща явленията и техните закономер-

ности в материалния свят, както и психологията изучаваща душевната действителност и съответните нейни закони. И двете дисциплини се интересуват от действителното и как става то, независимо от неговата различна пространствено-времева измеримост, като същевременно не се търсят неговите първооснови. Да, но не всяко дадено е действително. Илюзиите, сънищата, митологичните същества, фигурите и уравненията в математиката също са дадено, но това дадено не е действително. Има специални науки, и тук можем да посочим именно математиката, които не се интересуват от действителността, т.е. не се питат дали изследвания от тях обект е действителен или недействителен.

Предложените примери служат за експлициране тезата, че науката с всички нейни специални дисциплини, се стреми да определи и изясни даденото независимо дали то е материално, духовно, действително или недействително. Научната работа по-скоро представлява самият стремеж да се достигне до обективно знание, отколкото желание за неговото притежание.

От приведеното може да се обобщи, че науката е комплекс от систематизирани действия, чиято цел е да се достигне до яснота относно едно или друго дадено (Михалчев, 1946 : 26) в сферата, към която принадлежи това дадено, и от която учените се интересуват. Науката е вдълбочаване на знанието, т.е. има качествено отношение.

Въз основа на установеното Михалчев формулира ясна дефиниция за наука, която неведнъж експлицира, и която е възприета от всички негови последователи. Определението гласи, че науката е „начинание, насочено към безвъпросно определяне на даденото” (Михалчев, 1929 : 23). Подобно определение се предоставя и в обемния труд „Философията като наука” – „Науката е предприятие, в което хората се домогват до безвъпросна яснота” (Михалчев, 1946 : 27). Идентична е позицията на Хайде относно същината на науката: „Науката е предприятие, което има за цел безвъпросното изясняване на даденото (съзнаваното)” (Хайде, 1935 : 11). Чолаков също заявява, че всяка наука по своята същност е начинание за цялостното изясняване на някакъв дял от съзнаваното. (Чолаков, 1947 : 20). С други думи, науката е дейност, която има за цел в точни отговори напълно да разясни разнообразните питання относно всяко неясно дадено,

което се явява неин предмет, като го определи и изясни до безвъпросна яснота.

IV. Знание – в своята статия „Върху научния характер на историята” (1906) Михалчев написва: „знанието е за живота, то трябва да ни ориентира в пъстрата действителност, в недрата на която живеем, дишаме.” (Михалчев, 1906 : 1019). С това свое изказване той указва пряката обвързаност на проблемите за науката, знанието и човешкото съществуване. Констатирано бе, че според разбиранията на основнонаучната философска школа, науката представлява качествено „вдълбочаване” (Николов, 1929 : 223) на знанието в заобикалящото човека, като нейният стремеж е постигане на безвъпросна яснота за него. За да осъществи тази своя цел науката желае да постига все по-ясно и достоверно познание за действителността във всеки неин аспект. Причината е, че в своето битие хората постоянно се опитват да добият точни определения при проникването в онова, което ги заобикаля, понеже то в много от случаите не им е ясно. (Чолаков, 1929 : 67). Посочената логическа неяснота винаги е съпроводена от някакъв вид неудовлетвореност или по основнонаучната терминология „неудоволствие”. (Чолаков, 1937 : 197). Именно това неудоволствие е „главният подбудител” (Теохаров, 1938 : 166), предизвикващ перманентното все по-детайлно вникване, водещо до знание, чрез изясняване на неясното дадено.

Констатира се, че според ремкеанската философия научно знание означава постигане на безвъпросно ясно определяне относно изследваното дадено – „научната дейност се развива в дълбочина (курсив на Попов – м. бел.): тя иска да вникне в същината на нещата и явленията и да определи точно и безвъпросно смисъла на понятията” (Попов, 1935 : 7). Това става като от неясно се отива към ясно знание. Така се върви от знание към познание.

Основнонаучните учени говорят за развитие на знанието – неопределеното дадено, става ясно и познато (Семерджиев, 1938 : 289). Затова Михалчев уверено заявява, че между знание и яснота по отношение даденото може да се сложи знак за равенство. „Да се дойде до знание, значи – пише той – преди всичко: да се дойде до яснота.” (Михалчев, 1946 : 26). За научно знание може да бъде възприето единствено онзи тип познание, за което може твърдо да се

докаже, че е несъмнено, т.е. от него е премахната каквато и да било неопределеност, неизвестност. Основнонаучните мислители, освен научно, това знание наричат достоверно и обективно безвъпросно ясно знание. За общовалидност на обективното знание говорим тогава, когато то „е задължително за всички, интересуващи се от областта, към която то се отнася.” (Михалчев, 1946 : 26); (Попов, 1935 : 28). Обективното знание изразява самата каузалност в света, и понеже тя е посочена, то не поражда никакви съмнения. Затова говорим за безвъпросна яснота.

Не всяко знание, обаче е научно, защото, за да е такава, това знание, е необходимо да бъде достоверно и обективно, следователно общовалидно при определени обстоятелства. Ако едно знание е неясно, следва че е несигурно, затова то ще продължава да предизвиква въпроси и неудовлетвореност. Следователно ненаучното, необщовалидното, необективното знание е такава познание, от което не е премахната неяснотата в следствие, на което то продължава да предизвиква въпроси.

Когато представителите на основнонаучната философска школа говорят за знанието, те винаги заявяват, че освен да изяснява, то и се разширява. Посоченото разширение се осъществява чрез изследването, защото, говорейки за наука, респ. философия, методът „не може да бъде друг, освен оная строга логическа анализа за установяване фактите и точния смисъл на понятията, които нашата наука работи” (Попов, 1931 : 98). Когато експлицират изследването, ремкеанците се придържат към възприетата от тях дефиниция: разширяването на знанието е прибавяне на ново съзнавано към вече познатото. (Хайде, 1935 : 11). С други думи, изследването е количествено изражение, изразено в споменатото „вдълбочаване”.

Вдълбочаването има за цел в пълен обем да разкрие изследването, което в повечето случаи е нещо сложно. За да го познаем изцяло се налага разчленяване на неговите логически елементи. Основнонаучният анализ, за разлика от изследванията, използвани от повечето други научни дисциплини се характеризира именно с логическо разглобяване на даденото, при което самото дадено се запазва като една цялост. По този въпрос българският ремкеанец Христо Николов заявява: „ние мислено (логически) отделяме частта от

цялото и спираме духовният си поглед върху нея” (Николов, 1937 : 466). За основнонаучната философска школа, изследването изразява фиксирането и фокусирането в познавателното търсене. Всеки ремеканец е убеден, че анализът е необходимо да бъде целесъобразен, пълен и последователен. Този анализ, за да бъде непосредствен и последователен, трябва да върви от цялото, т.е. даденото като такова, към неговите елементи. Експлицирайки това разбиране Николов пише, че всяко познание, мислене има за свои фундамент логическия анализ, който е мисловното разделяне на даденото за неговото подобро опознаване. (Николов, 1939 : 381). Самият логически анализ не представлява някакво въздействие върху иманото дадено, следователно не може да се възприема като нещо променящо го. „След логическият анализ – пише Илиев – даденото си стои цяло-целеничко, само че сега то е ясно за съзнанието ни, понеже съзнаваме отчетливо несамо него (цялото), но същевременно и неговите логически съставки (определителностите, моментните единства от определености и отношенията).” (Илиев, 1929 : 561). Освен логическото изследване, когато става въпрос особено за веществено дадено, могат да се правят емпирични опити (Илиев, 1929 : 88), но е редно да се отбележи, че основнонаучният анализ в сферата на психичното има за своя база наблюдението, респ. самонаблюдението. (Чолаков, 1935 : 150). Така очертан научният метод на основнонаучната философия може да се определи като дедуктивен, което е изцяло в синхрон с нейното разбиране за света като цялост.

От изложеното относно разбирането за знанието на основнонаучната философска школа се налага следният извод – независимо от факта, че наука и изследване действително представляват и изразяват еволюцията на знанието, между тях има съществена разлика. Това различие може най-конкретно да се изрази чрез акцентирание, че науката постига безвъпросната яснота на даденото, докато изследването увеличава обема на безвъпросно ясно познаваното дадено (Николов, 1937 : 467).

Знанието като особно безотносително имане – по отношение разбирането на основнонаучната философска школа относно знанието трябва да се отбележи една негова явна специфика. Философите от тази школа, под „знание (познание)” схващат едно особно

имане, едно безотносително познание за света, което подsigурява така търсеният желан познавателен монизъм в науката, философията.

До появата на основнонаучната философия, традиционно под познание се разбира или някакво съдържание на съзнанието, или някакво отношение между съзнанието и изследваното от него. Последното схващане се отхвърля от основнонаучните мислители, защото знаенето, познаването не е изобщо отношение (Попов, 1935 : 44), (Хайде, 1935 : 17). Причината за посоченото твърдение се намира в разбирането на основнонаучната философия за отношението като нещо съвсем обективно (Михалчев, 1946 : 532). При познанието липсва каквото и да било привнасяне на съдържание, притежание и прочие, у обектите от страна на съзнанието, както смята гносеологическата традиция. Притежаването на някакви свойства е присъщо за обекта, те са самия обект, а не на съзнанието. (Михалчев, 1931 : 11). Единственото, което непротиворечиво може да се каже е, че субектът познава, има тези свойствени за обектите определителности посредством тяхната даденост. Това, че съзнанието ги има, дадени са му, в никакъв случай не означава притежаване като собственост. Имането на обектите от съзнанието, не означава господстване, обладаване.

Да се познае нещо, значи да е дадено, имано от съзнанието. Съзнаваността е условието нещо да се определи, в което не се откриват „никакви „свързвания” на възприятия в индивидуалния субект” (Михалчев, 1931 : 518), тя не е взаимодействие на обект и субект (Попов, 1935 : 44-45). Основнонаучната философия разбира отношенията като нещо не идващо от сетивността. Всеки учен изследвайки конкретен обект се насочва пряко към него, а не към възприятията, усетите и прочие за него, както е в психологическата гносеология с нейните медиатори, преодоляващи празнината между субект и обект.

Основнонаучната философия утвърждава, че анализът се насочва пряко към изследвания обект (Михалчев, 1931 : 545), тъй като непреодолима празнина между тях не съществува, заради имането на даденото от съзнанието. Следователно съзнанието може да го изследва непосредствено без да се нуждае от помощта на медиатори. При познанието няма опосредствано отношение и по тази причина се говори за непосредно безотносително имане (Попов, 1935 : 45),

което означава имам го, защото е съзнато, но без да е мое, моя собственост или владение.

Същевременно, това особно имане не бива да се разбира в смисъл на съдържание. Основанията за това се намират както в онова, което би трябвало да съдържа, така и в съдържимото. Когато се говори за съдържание, винаги се разбира нещо пространствено, нещо протяжно. Съзнанието, както се доказва е невеществено, не може да се указва като такова, следователно не може и да се разбира като празно място, в което би могло да се помести нещо протяжно. Същевременно, има дадености, които макар да принадлежат на веществени индивиди, самите не са протяжни – напр. цветовете.

Заблудата е резултат от традиционното разбиране на отношението субект-обект. Посоченото схващане изхожда от установката: знаеното е мое знание доколкото го възприемам, представям си го и т.н., понеже е моя представа. Като такава, то е елемент от моето тяло, и следователно ми принадлежи (Михалчев, 1931 : 14), докато заобикалящото ни от света, тъй като е нещо външно, значи не ни принадлежи. Получава се раздвояване, което води до определени следствия. На първо място, знанието започва да се разбира като имане на съдържание – непротяжното съзнание започва да се състои от чужди на неговата същност веществени неща. Така, съзнанието става пространствено, защото иначе не може да се обясни и неутрализира същностното различие между непространственото съзнание и протяжната вещ.

Втората възможна интерпретация е схващането, че познанието е имане като съпринадлежно имане – пространствените предмети стават невеществени, защото иначе няма как да принадлежат на съзнанието. Тук, също както при познанието като имане на съдържание, не може да се обясни и преодолее същностната разлика между протяжни вещи и непространствено съзнание. Единственото възможно обяснение е, че вещественото многообразие по принцип запазва своята материална природа, независимо че след като стане възприятие, представа на съзнанието придобива непространственост.

Другото следствие е тезата, че познанието е имане като притежание – притежаваното е нещо различно от притежаващото го. Подобна трактовка отвежда до логическо противоречие, защото не

може безвъпросно да разясни какво се случва с чисто лично даденото – „Аз”, „радост”, „мъка” и прочие, които пряко са имани от индивидуалното съзнание. Приемането, че са нещо различно от индивида на когото са дадени, отвежда до логически затруднения, стигащи до абсурд, понеже не се открива отношение между две различни неща. Още повече че знанието изобщо не е отношение.

Анализът на разбирането за съдържание на съзнанието доказва неговата несъстоятелност, заради водещото до логически противоречия опространствяване на съзнанието. Последното се явява основание за тотална критика от страна на мислителите споделящи идеите на Ремкевата философия на всяка теория, утвърждаваща съдържание на съзнанието. Единствено неговото отхвърляне, може да позволи на науката и философията да скъсат с дългогодишното погрешно мислене (Михалчев, 1946 : 530) и едновременно с това да стъпят на академично непротиворечив фундамент.

Достигането до аргументирано изложеното отхвърляне на посочените разбирания за познанието предоставя възможността проблемът да бъде решен по друг начин. Основнонаучната философия осъществява това преодоляване посредством разкриване истинската природа на познанието – безотносително имане, т.е. непосредствено, „вън от отношение” (Михалчев, 1931 : 545; 1946 : 531). Всички мислители от основнонаучната школа говорят, че светът се познава непосредствено, понеже на съзнанието са дадени самите обекти, а не техните качества. Последните се намират от съзнанието на обектите – дадени, имани като логически абстракции, които не могат да бъдат съзнавани самостоятелно. Това е така, защото всеки учен изследвайки някакъв обект, насочва своята проверка и анализ пряко към него, а не към посредниците от субект-обектното отношение. Дадеността на даденото като такава предполага липсата на онази бездна между субект и обект провокираща въвеждането на медиаторите, а следствието е постижимостта за директно познание на изследваното. По този начин на изследването се дава възможност да акцентира единствено на даденото, понеже се осъществява обективен онтологически анализ. При този анализ не се открива отношение и влагане в знаеното, а това прави гносеологията онтология.

Илюстрация за това е известния пример на Михалчев с фантастичното дадено „русалка”. Онтологико-обективното изследване ще посочи това дадено като недействително, докато проверката на един анализ на психологическата гносеология би го определил като действително. Това е така, защото последната се интересува „кой” и „как” познава, а следователно се изследва все пак дадената представа за „русалка”. Достигането до този резултат твърдо показва разчленяването на действителността на два свята, два начина на съществуване от страна на психологическата гносеология. Реалистичната, по своята същност, и търсеща гносеологически монизъм основнонаучна философия не може да се съгласи с подобна констатация.

Учените защитаващи позициите на основнонаучната философия разглеждат представите, образите и прочие като релационни думи (Михалчев, 1946 : 533); (Хайде, 1935 : 22), (Илков, 1940 : 402), (Панайотов, 1929 : 321-322), защото обозначавайки нещо с тях ние не казваме нищо за неговата природа, само това, че сме в отношение към това нещо. Така се разбира, че едно и също нещо може да се разбира и по същност, и по отношение. Светът е само един и това, че при познанието даденото се разглежда по същност и по отношение не означава неговото разделяне, а просто сочи различния ракурс. По този начин се прекратява примесването на същностно и релационно, следователно „можем с пълно право да говорим за монизъм на знанието” (Хайде, 1935 : 22), и едновременно с това се разкрива психологизмът и дуализмът на философските теории, разделящи света на два половини.

Дуализмът се дължи на предварителното предпоставяне на субект и обект като пространствено диаметрални полюси (Ремке, 1913 : 67), в чиято достоверност дори крайните скептици не се съмняват. Самият дуализъм се ражда от стремежа да се обори догматизмът с неговите предпоставени онтологически допускания, но начинът по който подхожда това желание се оказва, че отново се правят такива. Това се получава при изначалното въвеждане на единственото непротиворечиво – съзнанието, мисленето. Самото утвърждаване битието на мисленето, съзнанието, представлява онтологизация. Следствието от подобна предпоставеност е появата на новия „вътрешен враг” (Франк, 1916 : 34) на гносеологията – психологизмът.

Той, психологизмът, може да създаде усещането, пораждащо убеждението, че съществуващото може да се намери в съзнанието без да се търси в света, защото то го притежава. И понеже не може да се отърси от онтологичните си примеси, както и за да преодолее неизбежното „залитане“ към солипсизма, теория на познанието прибегва до въвеждане на „съзнанието изобщо“.

Мислителите от основнонаучната философия се стремят към цялостното преодоляване на психологизма и дуализма, като това важи с пълна сила и за нейните български представители. Към подобни действия се устремяват и представители на други философско-научни течения – емпириокритиците, Шупе, Лоски, Франк, Хусерл, Мур, Н. Хартман и други, но методите са различни.

Всички основнонаучни мислители са убедени, че новаторското решение е в новия метод на онтологизиране, отстраняващ това предпоставяне, предоставен от Ремке. (Михалчев, 1931 : 1), (Попов, 1935 : 3), (Хайде, 1935 : 4), (Василев, 1929 : 351), (Илиев, 1929 : 246), (Панайотов, 1929 : 321) и други. При анализа на еволюцията на теория на познанието, немският учен „достига до идеята, че субектът и обектът, освен че се противопоставят, предполагат и нещо, което ги обединява“ (Цацов, 1999 : 34), и което предоставя способ за отстраняването на дуализма и психологизма. Посоченото обединяващо е „даденото“. Основнонаучната философия утвърждава наличие битието на единен свят от непосредствено безотносително съзнавани, имани веществени предмети и душевни явления – това е даденото. Способът, по който може да се познава този свят е само онтологико-обективният метод акцентиращ на определяне, съдене за изясняване и познаване на даденото. Именно при онтологико-обективния подход посредством вече посоченото безотносително имане на даденото се осъществява непротиворечиво познание за света.

V. Познание – приведеното очерта контурите на онова, което според основнонаучната философия може непротиворечиво да се нарече „познание“. Отхвърлянето на традиционния за психологическата гносеология способ на познание – субект-обектното отношение, се дължи на неговата неспособност да отстрани логическите затруднения, до които води пространствената отделеност на двата негови елемента. Основнонаучната философия предлага съвсем друг

подход – онтологико-обективно изследователски метод, при който даденото се анализира и познава такова каквото е. Това е характерна особеност на посочения подход, която дори по-късни изследователи откриват още с първите проучвания относно основнонаучната философия. „При анализа на познанието – пише Цацов – първата (онтологизирането, онтологическата позиция – м. бел.) означава, че нещата се познава такива каквито са сами по себе си, втората (психологизирането, психологическата позиция – м. бел.) – познават се само „представителите” на нещата в съзнание” (Цацов, 1999 : 35). В основнонаучната метода няма привнасяне на въздействия, взаимодействия, отношения и прочие, от страна на субекта към обекта. По този начин се посочва несъстоятелността на тезата на психологическата гносеология за невъзможността субекта да стане обект. При основнонаучния способ на познавателно проучване съзнанието освен веществено дадените му неща, може да изследва нематериални дадености, както и самото себе си. Един от водещите български представители на основнонаучната школа Попов пише, че „да бъде съзнаван един предмет, това съвсем не значи, че той трябва да бъде нещо различно от познаващия (съзнанието). Защото ние можем да знаем (съзнаваме) не само различното от съзнанието (материалното), но също така и душевното.” (Попов, 1935 : 45). При субект-обектната предпоставка, последното е съвсем невъзможно, защото логически би отвел до извода за недействителността на субекта. Декартовото „*cogito ergo sum*” изначално утвърждава единствено действителността на съзнанието, мисленето. Следствието на посочения основен постулат за рационализма е обявяването на онова, което е извън него (мисленето, съзнанието) за съмнително, недоказано. Но, ако е така, съзнанието, ставайки обект, се превръща в нещо съмнително, недоказано, неистинно. (Михалчев, 1931 : 535). Решението, според основнонаучната философия, е реорганизиране на гносеологията на основата на логиката, защото познанието е само логическо.

Друг съществен момент в концепцията за познанието на основнонаучната школа, пряко свързан и произлизащ от тезата за гносеология, основана на логика, е разбирането, определящо нейната позиция относно познанието, идващо по ирационален път – чрез интуиция, безсъзнателното и прочие. През първата половина на XX век в Бъл-

гария проникват учения утвърждаващи познание от такъв тип – бергсонизъм, фройдизъм, теософия, антропософия и т.н. Съпоставянето на основнонаучните тези със схващанията на изброените теории е многообещаваща тема, която ще бъде разработена на друго място. Тук само ще се отбележат базовите позиции на основнонаучната философия относно ирационалното познание.

Общ извод от постановката на основнонаучната философска школа за същността на познанието еднозначно се налага да се заяви тяхното несъгласие с посочените разбирания и следващото от това отхвърляне. Интуитивната философия на бергсонизма разкрива, че до познание може да се дойде без посредничеството на интелекта, без използването на логически понятия. Причината се намира във факта, че „интуицията е „абсолютно” познание за действителността ... алогично познание, принципно различно от интелекта.” (Илиев, Ат 1941 : 61). Интуицията не притежава нещо общо с интелекта, тъй като е продуктът на инстинкта. Интуицията, се разбира от експликацията на Атанас Илиев, е непонятно, мистично „виждане” съпроводено едновременно от особен вид „схващане”, т.е. познаване, в което самото познание съвпада с акта на пораждаване, реализиране на всяко битие. Приведеното от Илиев разкрива, че бергсонизмът отрича мисленето, логиката като метод за постигане на познание и истина. Схващането, познанието е непосредствено виждане в действителността.

Всеки основнонаучен мислител е убеден, че подобен тип познание е поставено „върху една много мътна и неясна философска основа” (Михалчев, 1929 : 567). Михалчев стои на позицията, че взаимопроникването на минало и настояще, поради своята неизчислена формулировка, както и заради невъзможността за определяне, съдене, е несигурна почва за всяко познание. Учените от основнонаучната школа са убедени, че интуицията, интуитивното познание не е „познание без посредството на понятия, а такова, основанията на което не ни са още ясни. Интуиция в този смисъл съществува.” (Илиев, Н. 1929 : 563), защото се случва неясно да се констатира някаква истина, факт още преди да бъде отсъдено за него. От така формулираното разбиране на въпроса се вижда влиянието на основнонаучната теза, че изясняването е пренамиране на някакво общо. Оттук интуи-

цията се възприема за още неопределено, но все пак налично общо, което предстои да се изясни и дефинира. Следователно тя не е диаметрален антипод на интелектуалното логическо познание.

Поредното научно направление, станало обекти на анализ и критика от страна на основнонаучната философия, е фройдизмът. Във фройдизма движещите сили са инстинктите, които са в несъзнателното, не се съобразяват с никакви морални норми и ако заобикалящото човека не им съответства, създават психична действителност, която да им отговаря. Така се съгражда човешкото общество и всичко свързано с него, в това число и познанието. Следователно, ако се изследват ще се придобие познание както за човека и неговата психика, така и за социума и света изобщо.

В настоящото изследване само ще се отбележат основанията за критиката на фройдизма от страна на учените от българската основнонаучна школа, без да се навлиза в цялостен сравнителен анализ. Основнонаучните мислители отхвърлят тезите на психоанализата, защото „не може едно нещо да си остава съставна част на душевната действителност и същевременно да не бъде съзнавано – т.е. би трябвало да бъде в съзнанието, и да не бъде в него.” (Михалчев, 2000 : 190). От своя страна Бънков заявява същата позиция: „Не може едно нещо да бъде познато, без да е то съзнато.” (Бънков, 1942 : 257). Твърдото убеждение на основнонаучната философия, че познаването може да бъде единствено даденото, иманото от съзнанието, формира нейната позиция, че не е възможно академично да се говори за „несъзнателно съзнание” (Михалчев, 2000 : 186). За илюстрация, Чолаков заявява – „сигурно е, че, докато т.нар. несъзнавана душевност е именно несъзнавана, не може да бъде съзнавана и определяна в нейните качества.” (Чолаков, 1935 : 84-85), понеже няма възможност да се направи непротиворечиво изказване. Не може например да се каже нищо за една радост или скръб, т.е. за някаква емоция, именно защото е неосъществимо да се определи нещо не мислено, не имано от съзнанието. Логическият анализ сочи, че утвърждаването на „несъзнателен душевен живот е грешка” (Илиев, 1939 : 15). Същото заключение с пълна сила важи и за предметното съзнание с неговите усети, представи и прочие, както и за волевия живот на човешкото съзнание (Попов, 1935 : 46). Несъзнателните желания на тъмното

несъзнавано, т.е. неговата воля по основнонаучната терминология, би следвало да имат несъзнателна представа, несъзнателна цел, несъзнателна промяна, за които нищо няма да може да се знае (Чолаков, 1932 : 461). Въз основа на логически изведеното заключение, от името на основнонаучната философия Попов обявява, че „нищо несъзнавано, недадено на познаващото съзнание, не може да бъде обект на познаване.” (Попов, 1935 : 46), а осъзнае ли се, то вече не е несъзнавано.

VI. Проблемът за съждението – стремежът към разясняване същността на съждението е следствие доразвиване еднозначността на проблема за знанието. Концептуалното схващане на философията като основна наука относно съждението е в пряка връзка с перманентния стремеж на тази школа към познавателен монизъм. Това може да се постигне единствено, чрез точно отграничение на субективните наслоявания в него и по следващото тяхно отстраняване. Само така може да се смята, че се постига безвъпросно ясно определяне на изследваното битие, което ни е дадено. Посоченото характерно настойчиво влечение отчетливо се забелязва още в най-ранните творби на доайенът Михалчев. В студията „Диалектически материализъм и теория на познанието” (1903) българският учен заявява позицията си, че теория на познанието може действително да се превърне в наука само, ако познание и човешката биологично-физиологична организация са взаимнообвързани (Михалчев, 1903 : 209).

Най-същественото за опиращата се на логиката гносеология е нейното питане за начините съзнанието да знае истината за всяко битие, докато психологията посочва възможността съзнанието да възприема нещо.

Така основнонаучните мислители неизбежно достигат до известното вече различие между психологическо мислене и логическо мислене. Логическото мислене означава съдене, „определяне и изясняване на някаква даденост” (Михалчев, 1946 : 530), (Николов, 1929 : 221), (Илиев, 1929 : 88). Познанието е обективно-логическо и не е възможно без даденото, което се изяснява (Илиев, 1931 : 67).

В този факт се открива основанието за стриктно основнонаучно отграничаване на психологията от логика, на психологическо мислене (смисъл) от логическо мислене (факт). (Михалчев, 1906 : 871). Психологията и логиката имат различен обект на анализ. (Чолаков, 1929 : 533).

Промените на съзнанието, които са психологичният предмет на изследване, разкриват при какви душевно-физиологични обстоятелства и условия става познанието на дадените на съзнанието обекти. Психологията, психологическото мислене се интересува от промените в имащото, в съзнанието (Михалчев, 1946 : 276), неговите закономерности и следствията от тези изменения относно веществения индивид, с който е в причинно единство и взаимодействие при особеното единство „човек”. В същия дух Чолаков заявява, че „психологът се интересува, при какви условия съзнанието ще има възприятия и представи” (Чолаков, 1935 : 147).

За разлика от психологията, логиката се интересува от мисленето като такова и определянето на даденото. Логическото мислене, понеже се занимава със съждението (Чолаков, 1929 : 66) означава съдене, „определяне и изясняване на някаква даденост” (Михалчев, 1946 : 530), (Николов, 1929 : 221), (Илиев, 1929 : 88), а не се интересува в каква степен и как се изменя това дадено. По тази причина Чолаков акцентира, че „намесването на логиката при разглеждането на психологическите проблеми е само по себе си твърде подозрително и сигурно води до по-голяма бърканица.” (Чолаков, 1933 : 23). Логиката има пряко отношение към действителните положения, че на човека в ежедневието често даденото е изцяло непознато, донякъде определено или безспорно разбираемо. Наличието на подобни състояния са показателни за преобразуванията, трансформациите на иманото и именно логиката трябва да се изкаже по отношение на тяхното аргументирано обяснение. Затова логиката по необходимост се занимава с проучване и анализ на самото мислимо. Психологическото мислене разкрива, че има наличие на нещо дадено, имано от съзнанието, докато логическото мислене е само неговото изясняване, водещо до познаването му.

Така основнонаучните мислители еднозначно разкриват различието между психологическо мислене и логическо мислене и доказват, че в действителност може да имаме научно знание. Но между тях съществува неразривна перманентна връзка. Нейната същност се състои в непрекъснатото подаване на данни за битийното многообразие, чрез дадеността на ново и ново особно дадено, което логиката ще е необходимо безвъпросно да изяснява за човешкото знание.

Познанието е обективно-логическо и не е възможно без даденото, което се изяснява (Илиев, 1931 : 67). За да се проумее природата на познанието за заобикалящото ни, основнонаучната философия смята, че е необходимо да се разбере същината на съждението. Това би могло да се осъществи, като се даде отговор на въпроса за същността на съденето. „Познанието – декларира Михалчев – не е нищо друго, освен определяне.” (Михалчев, 1994 : 127), което се основава на логическото мислене. Идентична е позицията на Николов, за когото „определянето е съдене” (Николов, 1929 : 221). Определянето (изясняването) на даденото се дължи на неудоволствието от неясно даденото обект на съждението. Именно неудоволствието от това действително състояние е предшестващата психологическа основа, върху която се осъществява всяко съдене.

Достигането до приведеното разбиране оформя онези характерни черти на основнонаучните постановки относно познанието – да се мисли логически, означава да се съди, да се определя и само толкова. Стъпил изцяло на тази основнонаучната постановка, Михалчев говори за „съден акт” (Михалчев, 1994 : 125). Понятието „съден акт”, „акт на познанието” се използва от всички учени от основнонаучната школа – (Николов, 1929 : 221); (Илиев, 1929 : 246); (Семерджиев, 1938 : 288); (Геохаров, 1938 : 165) и други. Посоченият „съден акт” или съдене се разбира като констатиране, пренамиране и определяне на иманото съзнателно дадено (Михалчев, 1931 : 538); (Семерджиев, 1938 : 289), чието следствие се явява съждението, а не като съзнаване, действие, творчество (Попов, 1931 : 98) или „образуване” (Николов, 1939 : 387). Тук е място да се отбележи установеното вече преплитане на психология и гносеология, което предоставя реална причина апологетите на философията като основна наука да претендират за изхвърляне от науката на общоприетото схващане за мисленето като творчески акт, като някакво създаване.

Съденето винаги пряко се отнася до дадено, защото не може да се определя нещо недадено. Михалчев използва израза „обработване”, но смисълът е логическа обработка на даденото на съзнанието, а не за изграждане, създаване със значение протичане на някакво творческо действие за постигане на познание. „Аз имам познание за нещо (къща, циклоп, град, приятел и т.н.): ще рече преди всичко –

пише Михалчев – аз съм сторил нещо с това, което съм имал.” (Михалчев, 1994 : 125). Това не е представяне в обичайното разбиране, а особеност на предметната определителност на съзнанието – представа (имане на представа), която се експлицира от гледна точка на психологическото мислене. Затова не става дума за творчество, дейност, а за съзнателна определеност. „Аз се радвам в даден момент не означава, че аз (като съзнание) извършвам някаква дейност, а че в този момент аз притежавам някаква особеност на определителността на съзнанието „чувстване”: радвам се = аз изпитвам [имам] радост.” (Михалчев, 1994 : 125). Съденето, респективно познанието, се отнася до иманото, даденото на съзнанието, което е или неясно, или ясно, или почти ясно. Съденето, определянето, казва Михалчев „значи да откриваме в него онова „дадено”, чрез което ние „определяме” новото, което сега имаме и което подлежи да бъде познато, да бъде мислено.” (Михалчев, 1905 : 613). От настоящото дадено на съзнанието се „измъква” (терминът е на Михалчев) иманото преди време.

Изясняването по своята същност е пренамиране, ставане на ясно, а не правене на ясно, т. е. пренамирането не е дейност. Изясняването, познаването не се дължи на някаква индивидуална свободна дейност на съзнанието, а на „методично и систематично” (Илиев, 1929 : 120) определянето на фактите от действителното и обективните причинни връзки в него. Познавайки нещата, съдейки за тях, съзнанието не извършва дейност, „не действа” (Семерджиев, 1938 : 289) върху тях, защото „анализът не може да се определи като някаква „душевна дейност” (Николов, 1937 : 466), тъй като от това, че ги познава не следва тяхното изменение. Съзнанието при изясняването пренамира общото „и в тъкмо това пренамиране на общото се състои същината на всяко човешко познание.” (Николов, 1929 : 220), (Теораров, 1938 : 167).

Определянето (изясняването, съденето), т. е. самото познание, по своята природа е преоткриване на онова, което някога е имано, „едно повторно намиране” (Николов, 1929 : 222), което е полагане на еквивалентното двойствено даденото общо. Преоткриването, обяснява Михалчев, е основната цел на съденето, на определянето. (Михалчев, 1994 : 127). Да се има повторно нещо, което е било дадено преди, това е преоткриването. Преоткриването, според основнонауч-

ната философия е мисленето като такова, изразява природата на мисленето, защото „пренамирането на общо в предмета (на изследване – м. бел.) е именно самото мислене” (Чолаков, 1929 : 71).

Определянето на общото, убедени са учените от основнонаучната школа, се осъществява на основата на първични несложни познавателни съждения, разпознаващи се още в най-ранните години на човешкия живот. Тогава преоткриваното общо не е точно и ясно определено. „Човекът, отначало спокойно израства със съзнанието за непосредственото обладаване на външния свят” (Ремке, 1913 : 88), в смисъл, че намираното в битието е дадено като общо. Според мислителите от основнонаучната школа, схващането на цялото (общото) става по-рано от схващането на частите (единичното) (Николов, 1937 : 468–469) независимо, че са свързани. В началото на своя живот човекът няма самосъзнание (Илиев, 1931 : 425), (Илиев, 1939 : 15) и стои в пълна зависимост от нуждите на организма (Илиев, 1931 : 427). Човекът формира своите понятия постепенно по време на житейския си път, тръгвайки от „недиференцираното цяло” (Михалчев, 1903 : 211); (Николов, 1937 : 467), което е просто съдържание на съзнанието. Едва, след това се достига до абстрактната отлика между обективно и субективно. До формирането на понятията, човек познава света чрез развитието на своя интелект, разсъдъчната способност на съзнанието, което не може да спре докато не настъпи пълно разчленяване и изясняване на даденото, т. е. до формирането на интелектуално познание. (Илиев, 1930 : 423–424). С посоченото становище са съгласни всички останали мислители от основнонаучната школа.

Общото, за разлика от особното, може да бъде изследвано чрез специфично разглеждане – „абстрахиране” (Михалчев, 1994 : 129), което е извеждане на общото. Изказаното разбиране се открива още в обемната студия „Диалектически материализъм и теория на познанието” (1903). (Михалчев, 1903 : 211). Всеки представител на основнонаучната философия стои на позицията, че „за да можем да се справим по-добре с действителността, понякога е необходимо да се отвлечем временно от нея” (Илиев, 1931 : 65), като това само мислено откъсване има единствено за цел по-ясно познание.

Абстрахирането, или както още го нарича Михалчев – „генерализация” (Михалчев, 1906 : 952) се стреми, освен да разкрие общото, също така и да посочи неговата връзка, отношение с особното.

Академичният подход на основнонаучната философска школа личи при разработване пълното изложение природата на познанието. Конкретизирането на изцяло точния предмет на изследване на философията, както и на всяка отделна частна наука (срв. Михалчев, 1904 : 278–281), сочи крайната необходимост от премерена едностранчивост на строго научното търсене, така характерна за познанието. При всяка научна проверка, тази едностранчивост се основава на дозираното отклоняване на съществените фактори от незначителните такива – „трябва спрем поглед върху по-същественото” (Николов, 1929 : 222), защото „да се посочи същественото е от най-важно значение”. (Семерджиев, 1938 : 289). Михалчев говори за „парализиране на второстепенното” (Михалчев, 1903 : 373), което дължи своята научна задължителност на прекомерното битийно многообразие. За да се достигне до ясно познаване на даденото е необходимо подчертаване „най-характерните или типичните” (Теохаров, 1938 : 171) страни и съществени обстоятелства за това дадено. Не се ли осъществява тази премерена едностранчивост при изследването на базовите за дадена наука фактори, която не е присъща на ежедневието и неговата практика, учените не биха били способни да направят някакво решение и унификация. Попов пише, че понеже „науката не може да се задоволи с елементарните познания, които ни дава практиката, отива по-нататък и с своите научни средства” (Попов, 1935 : 7).

Второстепенните фактори, които носят със себе си множественост, пречат за постигане на познанието в неговия най-изчистен вид, защото не е възможно установяването на онези условия, влияещи например върху даден биохимичен процес. Посоченото „парализиране”, от друга страна, показва, че научните закони по никакъв начин не са способни тотално да обхванат комплексните характеристики на всеки един действителен обект. Това заключение е релевантно с формираното от Михалчев схващане, че действителността като такава не би могла да се познава от хората – те я знаят единствено до-толкова, доколкото тя им е дадена.

Разкриването природата на преоткриването, посочва определена негова раздвоеност – „дихотомна особеност” ще каже Михалчев. От една страна, иманото по-рано, а от друга – нещо, което се преоткрива наново. Възможността иманото някога да се преоткрие още веднъж, предполага неговата всеобщност. Способността да се преоткрие нещо е предпоставка за това, че познаващото съзнание има някакво общо (Николов, 1929 : 222); (Бънков, 1941 : 139), което „стои” в основата на възможното множество от особни негови проявления. Под „най-общо” основнонаучната философия разбира „многообразното”, т.е. общото не е нещо единично, нещо едно. „Всяко понятие, което не може да бъде схванато като разновидност на едно по-общо понятие, спада към „най-общото””. (Илиев, 1929 : 247). Единичното, в смисъл на „съзнавано в отделния случай” (Илиев, 1931 : 105) основнонаучната философия нарича „особно”.

По тази причина, философията като основна наука възприема „общото” като „повтаряща се единичност” (Михалчев, 1994 : 128), т.е. като съвместното (еднаквото, идентичното) на много отделни особни веществени, како и невеществени неща (напр. отношения) или техни моментни състояния (Михалчев, 1931 : 7–8); (Илиев, 1929 : 249); (Николов, 1929 : 220). Общото винаги се открива в „променящото се единично” (Бънков, 1941 : 140). Реална истина е, че „без индивидуалното няма общо” (Илков, 1940 : 406); „няма единично без общото и обратното” (Бънков, 1942 : 258). Трябва, обаче да се подчертае невъзможността „общото на нещата да бъде непространствено, а особеностите му да са пространствени” (Илиев, 1931 : 105). Ако, няма такова общо понятие, не може да се достигне до каквото и да било познание. Общото е задължителното условие за познанието стремящо се към „безвъпросната яснота” (Теохаров, 1938 : 166), защото е притежавано от съзнанието преди определянето на конкретното (Николов, 1939 : 387).

Вижда се, че за основнонаучните мислители общото представлява понятие. Под „понятие”, основнонаучната философия разбира нещо общо, някаква „обща даденост” намерена като присъща на изследваните обекти (Николов, 1929 : 220), независимо дали са невеществени или веществени, или отношения (Чолаков, 1929 : 539). Илиев убедено заявява – „Понятие е общото в даденото.” (Илиев,

1929 : 248), което трябва да се посочи и изясни, да стане научно ясно.

Основнонаучната философия схваща определеното общо като нещо, което е веднъж вече определено – „*няма такова познание, което да не е преоткриване на нещо общо* – (курсива на Д. М.).” (Михалчев, 1994 : 128). Посочването и изясняването, както се изразяват Михалчев, Илиев, Николов и прочие всички представители на основнонаучната школа, не е „сътворяване” – „понятията не са продукт на „творчество”. Те не се „образуват”.” (Илиев, 1929 : 248).

Основнонаучната философия подчертава, че при определянето в никакъв случай не става дума за синтез, защото при синтеза под двойственост се фиксира наличието на две страни, на отношението между тях, а не на едно и същото. Съждение има само тогава, когато се определя някакво действително, което безспорно може да се установи, а не когато се извършва „синтеза” (Илиев, 1931 : 499) на различните медиатори (представи, идеи, образи, знаци и прочие), както и на противостоящи научни и философски възгледи. Последното е позицията, от която Н. Илиев не споделя оптимизмът на А. Илиев основаващ се на „творчески критицизъм” (Илиев, 1931 : 499) по отношение развитието на познанието.

Научно по-важното за основнонаучната философия е разкриване несъстоятелността на синтеза разбиран като образуването на понятия, съждения и умозаклучения. Пзовавайки се на критерия за действително, ремкеанците заключават, ако има образуване, обработка на действителни неща от съзнанието, би следвало да се откриват изменения в тях. Човек обаче, пише Михалчев, „може спокойно да „свързва” тия образи, действия, усети, респ. представи, може да ги „разделя”, да ги „преработва” и „фабрикува”, както си ще. От това на действителността нищо не ѝ става” (Михалчев, 1931 : 432); (Илиев, 1929 : 465). Изложеното изказване в пълнота сочи цялостното несъгласие на философията като основна наука с тезата на психологическата гносеология за обработката на сетивни данни, понятия, съждения и умозаклучения.

Изграждането на някакво понятие „това значи в действителност: да изразим изясненото и доловеното общо.” (Николов, 1929 : 220). Общото, утвърждават мислителите от основнонаучната школа,

се явява предикатът в някакво съдене. Именно общото е онова, което гарантира възможността да се познае повторно, понеже то представлява същностна определителност, напр. „формата”. Тази закономерност между познание и форма е уловена от Михалчев и стои в основата на написването на „Форма и отношение”. Основнонаучната философия утвърждава, че общото е в „съдържанието” на конкретното, като последното се познава едва след изясняването на първото. (Илиев, 1929 : 249). След това понятието се указва с конкретен лингвистичен израз, изразяващ неговите особености. (Николов, 1929 : 223), сочещи природата му.

Формирането на понятията става като се познаят съществените особености, например на даденото „куче”, подчертават се и към тях се прилага споменатото прикрепяне на конкретен лингвистичен израз изразяващ това общо. Така общото става достъпно понятие и винаги когато познаваме някакво дадено с характерните за понятието белези, ще го преоткриваме.

Посредством достигането, формирането и утвърждаването на приведените тези, основнонаучната философия изгражда учение за понятието, което съществено се различава от обичайното разбиране във философията (Михалчев, 1931 : 538). Известно е, че последното постулира изграждането на понятията посредством абстрахирането на несъщественото от същественото, базирано на ценността (Рикерт, 1998 : 204), които са намерени при изследване на даденото.

Своите основания Рикерт намира в логическата интерпретация на историческото познание. Изследвайки методите за достигане на знание в историческата наука, той възприема, че тя посочва единствено най-значимото, най-важното, т.е. най същественото. Самото отделяне на съществено от несъществено, според него е акт на оценка (Werten), като така понятието за съществено става понятие за ценността (Wertbegriff). (Рикерт, 1998 : 204). Рикерт уточнява, че посочената свързаност с ценността не се отнася до изследваните обекти, а се прави и притежава логическа цел за науката – да се осъществи образуването на понятията. Той е убеден във фактическата решаваща роля в науката на ценностите по отношение образуването на понятията. Но изрично подчертава необходимостта от ясната отлика между практическа оценка и теоретично отнасяне към оценка, понеже последната не противоречи на научното познание.

Това характерно за Баденско-Фрайбургската неокантианска школа теоретизиране сочещо формирането на понятията като оценностяване е изцяло неодобрявано от основнонаучната философия, и представлява основанието за перманентна критика. Знае се за писмото на още проходящия ремкеанец Михалчев до тогавашния министър на културата проф. Шишманов (3 юли 1906 г. – м. бел.), което засяга именно проблема за образуването на понятията. В посоченото писмо Михалчев съобщава за отправената писмена критика към самия Рикерт във Фрайбург. (Михалчев, 1996 : 77) – критика, която ще продължи и занапред през годините когато се засяга въпроса за понятието.

За онагледяване посоченото разбиране, може да се предложи пример на Михалчев, разкриващ, че при преоткриването се намират едновременно две особни взаимоотношаващи се дадени. Той подлага на анализ думата „куче”, за да докаже, че общото във всички случаи се дава, е дадено в някаква негова особност. За това българският ремкеанец говори в споменатото писмо до проф. Шишманов, както и във „Философски студии” (Михалчев, 1994 : 128). Особност е когато се визиращо конкретно указано и изследвано отделно куче, което е единично дадено. Но, едновременно с това веднъж дадено се има и неговото общо – понятието за куче. Казано по друг начин, към единично даденото се отнася конкретното, а абстрактното принадлежи към общо даденото. Особното и общото, където и да се потърси при изследването, винаги са дадени съвместно, което е още едно потвърждение на становището за корелацията между единично и общо. Единствената разлика (ако изобщо може да се определи това за различие) е, че понятието „куче”, като общо, има възможност да се разчленява. При това разединяване, могат да се установят и изяснят съществените особености на понятието „куче”, което не касае изключително някакво точно фиксирано животно.

Установи се, че при познанието няма разлагане, синтез, отричане, утвърждаване, а единствено разясняване на едно дадено посредством друго дадено, т. е. логически субект и предикат, които трябва да се различават, за да се осъществи познание, изразено чрез изречения.

Учените от българската основнонаучна школа посочват прякото отношение на зависимост между съждение, действително и

истина. Според тях, логически правилното съждение изразява и дава познание за нещо действително, следователно носи и има истинна познавателна стойност. Михалчев утвърждава, че „истинни се наричат тези изречения, които изразяват нещо действително”, както и че „неистинни” или „грешни” тези, в които се изказва нещо недействително, несъответстващо с действителността.” (Михалчев, 1994 : 108), т. е. истината дава израз на самата действителност. Независимо, че може да бъде дадено на няколко съзнания, едно действително винаги ще се определи по един и същ начин. Излиза, че ако едно изречение указва нещо недействително, но все пак налично в съществуващото (напр. $2 + 2 = 4$ в математиката – м. бел.), то това изречение би следвало да се разбира като истинно.

В изказването на Михалчев не се съдържа противоречивост. С примера той единствено посочва с какво се занимава логиката, съденето – с определяне, съдене и изясняване. Тя не се интересува кое онтологично е действително и кое не е действително, а единствено се занимава с определянето, съденето. В доказателство той пише: „Колкото и да звучи парадоксално, извън всякакво съмнение, че логиката лежи отвъд вярното и невярното.” (Михалчев, 1994 : 108). Това изявление на българския ремкеанец изобщо не е случайно. Направено е през 1909 година, но то никак не е първото, защото още в 1905 година, той заявява „Логиката лежи отвъд границите на вярното и невярното, на истината и неистината.” (Михалчев, 1905 : 614), понеже се занимава единствено с определяне. Логиката се интересува и занимава с природата на мисленето, а не с намиране и доказване на истини (Бънков, 1941 : 143)., затова е „отвъд” вярно-невярно.

Задачата на основнонаучната логиката, според схващанията на българската основнонаучна школа е единствено да определя, да констатира даденото. „Съждението – убедено говори той – не може да бъде „вярно” или „фалшиво”.” (Михалчев, 1905 : 614). При познанието, потвърждава Бънков, не се открива „нищо алогическо или противологическо” (Бънков, 1938 : 174), следователно нищо противоречиво. И понеже логиката се занимава единствено със съденето, т.е. съждението, заключението е, че „няма верни и неверни съждения” (Михалчев, 1994 : 108). Ако има някъде противоречие, обуславящо неистина, то не е в съждението – „човек не може по никакъв начин и

в никакъв случай да си мисли противоречието” (Михалчев, 1930 : 210) и следователно трябва да се търси другаде. В доказателство Илков провокира: „Опитайте се да си мислите едно „недействително право”! Разбира се, ние такова нещо можем да кажем, но не можем да си го мислим ... само как звучи изразът „действащо недействително право”!” (Илков, 1940 : 400–401). От тук, следва че споменатото другаде е начина за изразяване на съжденията, т.е. в изреченията, които дават израз на съжденията.

Посочените заключения имат за основание основнонаучната теза за непротиворечивостта на самата действителност. Михалчев твърдо заявява, че „противоречия в кръга на действителното няма и не може да има” (Михалчев, 1929 : 235); „няма противоречива даденост” (Михалчев, 1930 : 201) – светът е такъв, какъвто е. Никой не може да го определя и съди противоречиво, защото в самото негово битие няма антагонизъм, следователно при определянето му „противоречието е немислимо” (Михалчев, 1929 : 234). Противоречивостта се открива в изразяването на съденето или при онези, които не правят разлика между „различаване „научно мисленото” и „говоренето”” (Михалчев, 1930 : 211). Единствено фразата може да е самопротиворечива (Илков, 1940 : 401). Традиционната логика възприема нещо за противоречиво, ако едновременно е „А” и „неА” (бяло – небяло). (Михалчев, 1929 : 553). Но в света няма противоречия, независимо че нещата съществуват. Самата им наличност не е предпоставка за тяхната противоречивост, дори и да има взаимодействие между тях. Противоречие може да се намери само когато едновременно се свързват „несъпринадлежащи” (Михалчев, 1929 : 237) смислени изречения (предикати). Много често при обсъждане на противоречието се смесва фактическа прогивоположност (конкретна) с противоречива противоположност (контрадикторна). (Михалчев, 1929 : 553). За илюстрация може да се посочи, че при „А” е „неА” много често не се визира бялото е небяло, а бялото е напр. черно, без да се вземе предвид, че става дума за две различни неща. Посочените схващания, така характерни за мислителите на българската основнонаучна школа, Михалчев изказва още през 1909 година във „Философски студии”.

Казаното е основанието българската основнонаучна школа да стои на позиция за невъзприемане говоренето като мислене, като

съдене. „Не забравяйте едно – заявява Михалчев – друго е да говориш, друго е да мислиш” (Михалчев, 1929 : 234), както и че изречението не принадлежи към логиката, а към граматиката. Говоренето е средство за обмен на всякакъв вид информация между хората. Друга такава форма е писането, но и двете представляват езикът, който спомага този обмен. Говоренето е произнасяне на думи, които са комбинация от различни звукове. Михалчев заявява: „Думите изразяват винаги една даденост” (Михалчев, 2003 : 43). Основните различия между думите се откриват в техния смисъл. Илиев пише, че „смисъл на една дума е фактът, даденото, което си мислим, когато употребяваме тая дума.” (Илиев, 1939 : 5), като така се посочва еднозначно кое дадено указва. Това смисълът на думите, които е нужно да се проумее, за да се разбере какво експлицира. Но трябва да се отбележи, че „едно е, една дума да има смисъл, да изразява нещо съзнавано или дадено, а съвсем друго е – да бъде съзнаваното непременно „действително”.” (Панайотов, 1929 : 321). Казано по друг начин, ако една дума не посочва някакво дадено, независимо дали е действително, или недействително, то тя е безсмислена, тя е само комбинация от звуци. Следователно думите биват смислени и безсмислени, като техен белег е, че първите отговарят на нещо имано и знаено от съзнанието, докато вторите – не. Вследствие на казаното се очерта, че думите изразяват различни отношения – понятия за логическо схващане, значение на говореното, знаено изобщо.

Основнонаучната философия възприема „думите като части на едно изречение” (Николов, 1937 : 467). Самите изречения представляват особни единства от думи. Михалчев във „Философски студии” (1909) формулира, че „изречението е свързване на – изложени в думи – „представи” или „понятия”. (Михалчев, 1994 : 124). Науката, в това число и основнонаучната философия, се интересува не само от граматически правилните изречения, а по-скоро от логически правилните изречения, т.е. кое е онова нещо, което е изразено в съответното изречение. Михалчев на много места постулира, че „има само истинни и неистинни *изречения* (курсива на Михалчев – м. бел.)” (Михалчев, 1994 : 109); „верни или неверни могат да бъдат само изреченията” (Михалчев, 1931 : 538), като още веднъж потвърждава казаното в студията „Историята наука ли е?” (1905) – „Верни или

фалшиви могат да бъдат само изреченията.” (Михалчев, 1905 : 614), защото съденето не може да е вярно или невярно независимо какво се определя. Дори, да се определи нещо недействително, то самото определяне е такова, каквото е, тъй като недействителното е имано, дадено и съответно притежава определителности. Дали това имано впоследствие се определя като недействително или действително, е работа на философията като основна наука, а не на логиката сочеща как съзнанието мисли даденото. Изреченията, изобщо като, завършено особно единство, могат да бъдат утвърдителни или отричащи, но тази характеристика се отнася единствено до тях, а не до съждението.

Осъщественият от основнонаучните мислители теоретичен логически анализ на познанието аргументирано доказва, че съжденията изразяват конкретни мисли, нещо логически смислено ясно знаено. Дефиницията на водещия български представител на основнонаучната школа Михалчев, предложена в параграф 77 от глава X на „Философски студии”, гласи: „*съждението* е резултатът, *определеното дадено*, което е получило израз в изречението (курсив на Михалчев – м. б.)”. (Михалчев, 1994 : 130). Абсолютно идентично е и определението за съждение в параграф 78 от същата глава (Михалчев, 1994 : 107). Този израз в изречението се схваща като посочване на знаеното дадено. Друг представител на българската основнонаучна школа Николов потвърждава, че „ние определяме даденото чрез съждения” (Николов, 1929 : 221). Михалчев заявява, че не „съзнанието образува (курсив на Михалчев – м. б.) съжденията от понятия” (Михалчев, 1981 : 124), понеже са следствие на съденето. Той допълва, че притежаването на голям брой съждения, означава наличието на множество определени дадени неща в отношение. Това се разбира като отношение на изразяване на обективно-валидна (истинна) (Михалчев, 1994 : 107) смислена мисъл в изречение. Попов еднозначно обявява, че „истинни” са единствено съжденията, в които определеното дадено е действително нещо. (Попов, 1935 : 28). Съждението, мисълта, изразена в изречение, е в пряко отношение със смисъла. Затова, че сочи някакво ясно знаено, смисълът е винаги някаква мисъл, изразяваща нещо ясно и безвъпросно знаено. (Михалчев, 1994 : 119).

Различието между основнонаучното съждение и традиционното логическо съждение опиращо се на психологическата гносеология се констатира чрез проверка освен за граматическа правилност, и за логическа такава. Логическите субекти не са лингвистичните изрази, изграждащи граматическите изречения.

Това разбиране е в основата на перманентната критика на мислителите от основнонаучната школа към традиционната логика. Последната е обвинена, че в своите проучвания заменя съждението с неговите лингвистични изрази – „граматически субект и граматически предикат” (Николов, 1937 : 467), представени в изречение.

Обвинения в подобна подмяна могат да се открият дори при спорове между автори, позоваващи се на традиционната логика. За илюстрация може да послужи критиката на Цеко Торбов към Иван Саръилиев в статията „Ползата като критерий на истината” (1929). Торбов укорява Саръилиев относно поддържаната прагматистка теза за верността на полезните идеи, преплитаща и заменяща съждението с изговарянето на думи. Торбов говори за „смешение на „предмета” със „схващането на предмета” (Торбов, 1929 : 504) и заявява, че само при такова смесване тя може да стане логически правдива. Но съветва да не се подвеждаме от езиковата форма, защото става дума за две различни неща: съждение и реч.

Следствието от подобна подмяна е невъзможността да се познава самото дадено, а единствено част от него. За илюстрация на подобно неправомерно действие, например Михалчев предлага изречението „кучето тича”. Според постановките на основнонаучната школа тичащото куче е самият логически субект, цялото определено дадено, което ще се определи от „предикат”, защото не е създавано само куче, а куче, което бяга. Обяснението е, че „в даденото „тичащо куче” съм преоткрил тичането, определеното общо (понятието) „тичане”, което вече съм имал по-рано.” (Михалчев, 1994 : 131). Традиционната логика, която основнонаучната философия нарича „граматическа”, обаче прави нещо съвсем друго. За нея субектът е самото куче, а предикатът е „тичането”, като последният се присъединява към субекта. Така, чрез приобщаването на предиката към субекта, последният се „обогатява” (термин на Михалчев). Отчетливо се констатира интерпретационното различие на същността на логическия

субект. За философията като основна наука, логическият субект се възприема като самото общо, а за традиционната логика той се признава единствено като част от общото. Следствието е познание само за част от даденото, а не за даденото като такова.

По този начин българските основнонаучни мислители осъществяват и посочват безспорната диференциация между логическото познание и граматическото познание. Логиката работи с общото дадено, което равностойно полага, а не с лингвистични изрази, съединени в изречение.

Тук е мястото да се отбележи, че изложените концептуални схващания на учените от българската основнонаучна школа сполучливо са приложени при коментари на коментари на изцяло приложни практики. Става дума за евристичната парадигма, предлагана от школата при обучението на учениците и студентите. В своя коментар на философките и педагогически разбирания на Никола Илиев при отбелязване петата година от неговата кончина, Бънков съвсем точно отбелязва позицията му по отношение на природата на ученето. Тръгвайки от основнонаучната философия, Илиев утвърждава тезата, че „ученето не е някаква психическа проява или промяна на съзнанието, но едно развитие на съзнанието към логическо мислене и говорене” (Бънков, 1942 : 258). Идеята на Илиев експлицирана от Бънков, разкрива една положителна еволюция на съзнанието от неяснота към безвъпросна яснота относно даденото, като едновременно с това, освен разширяване и обогатяване на познанието, такова се констатира и при говора. Тази самобитна черта на посочената идея е отбелязана от Семерджиев. Той експлицира, че при познанието не само се върви от знание към познание, а едновременно с това се забелязва развитие на съзнанието (Семерджиев, 1938 : 289). Това е основанието една от базисните концептуални линии, развивана от редица учени на българската основнонаучна школа – Николов; Илиев; Михалчев и други, да е в областта на образованието, педагогиката и методиката.

Посочените заключения винаги ще бъдат фундаменталната причина за перманентните негативни коментари на мислителите от българската основнонаучна школа относно традиционната логика и философските системи, които се облягат на нея в своите научни

дирения. С предложението анализ на условията за непротиворечивост на познанието, основано на логическо определяне, аргументирано се доказва психологическият характер на традиционната логиката.

VII. Видове съждения – основнонаучната философия различава няколко вида съждения, чиято същност отчетливо се експлицира от водещия български ремкеанец Михалчев.

На първо място, Михалчев говори за разчленителни (аналитични) съждения (Михалчев, 1994 : 131), при които даденото се представя разделено, за да се анализира. За илюстрация той предлага даденото „черна лампа”, където се преоткрива определеното общо „черно”, което се явява предикат на изтъкнатия логически субект – общото „лампа”. Констатира се, че предикатът се явява определителност на общото.

Вторият вид съждения са релационните, „в които даденото ни се предлага в някакво отношение.” (Михалчев, 1994 : 131). Тези съждения изразяват даденото в съотнасяне и при всеки случай са налични две особни дадени. Например, в изречението, което представя Михалчев „Къщата е по-малка от църквата” (Михалчев, 1994 : 132), логическият субект „къща” се сравнява, съотнася с даденото „църква” без да се изтъкват същностните и вторичните им определителности. Към релационните съждения се причисляват всички изречения, които изразяват някаква причинно-следствена субординация. Тук, логическият субект се открива като нещо вече прецизирано по отношение на съпринадлежност.

В своите анализи Михалчев по-подробно отделя място за т.нар. положителни и отрицателни съждения (Риккерт, 1913 : 201), за които философите от Баденско-фрайбургската школа говорят при разкриване същността на съжденията. За българския ремкеанец тези съждения не изразяват нито утвърждение, нито отрицание, защото в съдението няма одобрение и отхвърляне. Утвърждаване и отрицание са налични единствено в изреченията, в граматиката. Този вид съждения, за него са просто релационни разделителни съждения. Като пример той посочва съдението „Кучето не е котка” (Михалчев, 1994 : 118), което е релационно разделително съждение, понеже има два индивида, които са членове на съдението и взаимно се съотнасят без да имат нещо общо помежду си. В съдението логическият субект

едновременно е и кучето, и котката, които са в определено отношение, но разделени на две. Определянето на даденото е преоткриване, което в случая е преоткриване на разделението. Преоткриването на разделението се прави като логическият субект „куче” и логическият субект „котка” се подчертаят като взаимно съотнесени. Това, че се разделят двете имани дадености, не привнася, не казва нищо повече от това, че са разделени. Затова Михалчев заключава, че „при разделителните съждения ние нямаме отрицание – „отрицанието” се крие в езиковата форма, в която се представя разделително съждение, а имаме определяне и нищо повече.” (Михалчев, 1994 : 119). За него, по-правилно е разделителните съждения да се възприемат като съждения, указващи съпоставящата релация „разделено битие”. Изводът, до който проверката достига, е, че не може да се говори за отрицателни съждения, а само за отричащи изречения.

Третият вид съждения, които Михалчев посочва, са определящи съждения. Фокусът и акцентът е върху онова, което е основанието за реализацията на определеността чрез която се различава. В израза „Мишки се ловят със сланина.” (Михалчев, 1994 : 132), се преоткрива някакво определено общо (тук ловенето, м. бел.) като функция на друго дадено.

VIII. Обективност на знание и съждение – като цяло проблемът има пряко отношение към фундаменталната задача на науката – безвъпросно знание за даденото. Бънков заявява, че в науката и философията трябва да се говори единствено за обективност и истинност. (Бънков, 1941 : 141). Позицията на основнонаучната философия е, че обективността се проявява в съждения относно някакво дадено, които от своя страна се изразяват чрез изречения. Това е теза на философията като основна наука, която е пряк резултат от нейното схващане за същността на съждението. Всяко истинно изречение изказва някакво дадено, което в частните науки се доказва с експерименти, докато във философията – посредством логически съждения. И понеже няма невярно определяне, съдене, независимо кой съди, ако едно съзнавано е еднакво за всички съзнания, от това следва, че конкретното указано съзнавано е самото то, „е” това, което „е”. „Обективни” в такъв случай са такива изречения, които изразяват такова дадено, което, ако бъде дадено на всички, ще бъде имано като *също-*

то това (курсива на Михалчев – м. бел.), т.е. би трябвало да се определи като същото за всички.” (Михалчев, 1994 : 111).

В приведеното изказване се подчертава, че за да има научна обективност е необходимо да се мисли точно по начина, по който се възприема даденото в конкретната научна дисциплина. (Чолаков, 1935 : 147). Доказателството, например според Михалчев, се открива в математиката, която по негово мнение „се разпорежда с даденото изобщо, без да се интересува от действителното му битие” (Михалчев, 1994 : 114). По тази причина, при положение, че не се възприемат принципите, с които борави съответната наука, то не би могло да се говори за обективност на нейните истини. Така е и при физиката, понеже в заобикалящата ни реалност не се намира пространство, което е съвсем празно, но и физиката, и механиката говорят за такова, т.е. те са приели за своите цели наличието му. „Всички физици – пише Панайотов – приписват обективна стойност на резултатите, които добиват чрез експериментиране.” (Панайотов, 1929 : 315). Именно това е основанието за тезата, че научна обективност се крепи на способа, по който се определя даденото в отделната специална наука. Когато той говори за законите на математиката, механиката, физиката и прочие винаги ще подчертава, че „те са изречения, които дават израз на някакво определено общо.” (Михалчев, 1994 : 115), защото обемат общото на даденото. Така тези закони имат значение за всяко съзнание, което има това дадено.

Затова, ако едно такова дадено е наведнъж съзнавано от всички съзнания, това имано е обективно и понеже е дадено съвместно и на други съзнания, значи то е независимо от индивидуалното съзнание, следователно е нещо действително, някаква част от действителността. Неговата независимост от личното човешко съзнание гарантира автономността му от субективното своеволие.

Посочената необвързаност на действителността от субективността, прави изказванията относно реалността „необходими” (термина е на Михалчев – м. бел.), понеже те не се ръководят от отделната личност, а от дадената действителност. Михалчев пише, че ако един човек „веднъж е постигнал действителното, докато го притежава, той не би могъл да го определя по друг начин, освен както му е дадено.” (Михалчев, 1994 : 112). По този начин, съжденията стават

наиндивидуални, а от това неминуемо следва тяхната неизбежна общовалидност и обективност. Всяко конкретно съзнание, имайки действителността, за да я познае вярно, е нужно да я определи точно както му е дадена, след това да изкаже изречения, които истинно да изразяват съответните съждения. Позицията на Михалчев е, че ако стремежът на човека е постигане на истината, то той е принуден да извърши точно определени неща. Всеки друг подход е субективен. Ето защо българският ремкеанец говори за наиндивидуалното всеобщо валидното, което е обективно необходимо. Достигането до посочените заключения му дава основание да говори за обективност на научните изречения, тъй като те експлицират действителността такава, каквата е – „установихме, че т.нар. *обективност* (курсива на Михалчев – м. бел.) на научните изказвания не означава нищо друго, освен че има нещо, което съществува независимо от нас.” (Михалчев, 1994 : 113). Следователно определянето на конкретна действителност е еднакво за всяко съзнание. На това се дължи съпадението на научните истини. Изводите на Михалчев се възприемат от всички представители на основнонаучната школа в България.

В науката често се използва тезата за пряката връзка на обективност и всеобща валидност. Видя се какво, според основнонаучната школа е обективно на знанието. За да се разбере каква е евентуалната релация между него и всеобщата валидност, трябва да се посочи природата на последната. Михалчев твърдо заявява, че валидността винаги обозначава нещо „двойно” (Михалчев, 1994 : 116). От една страна, нещо действително, а от друга страна – ценното в това нещо, понеже, ако нещо е валидно за някого, за група от хора, народ и т.н., това указва, освен неговата реалност, и ценността му за тях. „Валидно – заявява българският ремкеанец – наричаме преди всичко нещо, което притежава ценност, доколкото то съответствува на нещо.” (Михалчев, 1994 : 116). Примери потвърждаващи казаното могат да се открият както в материалната сфера, така и в духовната област на човешкото съществуване – нрави, обичаи, изкуство и прочие.

Самото валидно е в непосредствена корелация с истината, защото обозначава „важещото битие” (терминът е на Михалчев – м. бел.), значимото в съществуването. Оттук се констатира връзката с етиката, тъй като достигането и реализирането на истината в социал-

ния живот на хората се възприема за нравствено ценно, морално стойностно.

Всеобщата валидност на истината, според традиционното разбиране в науката и преди появата на основнонаучната школа, се основава на факта, че истинното е изцяло независимо от отделния индивид или група. Основнонаучната философия обаче не споделя подобно схващане на всеобщата валидност, а защитава позицията, че това са проблеми единствено и само на етиката, но не и на познанието. Не правилно разбирането за обективността да се разяснява посредством понятието за ценно, което се е промъкнало в понятието за валидно. Доводи за отхвърляне на подобно обяснение българският учен намира във факта, че самото ценно допуска наличието на истина, както и на обективна действителност „като нещо ценностно оценено” (Михалчев, 1994 : 117). Това е двойственост, раздвоение идващо от „възгледа, че ценността е нещо стоящо извън действителността и в известен смисъл противно на действителността” (Илков, 1940 : 400). Но, поради посочената двойственост на валидното, то може да се отнесе до етиката, но не и до теория на познанието. В познанието (съденето, определянето) не е възможно да има каквато и да била двойственост. Такава можеше да се открие в изреченията с техните лингвистични изрази, които са изразител на определено съждение.

В крайна сметка при анализа на всеобщата научна валидност, според философията като основна наука, за такава може да се говори в две тенденции. Първата насока се отнася до лингвистичните изрази, организирани в изречения, представящи смислово съжденията относно действителността. По този начин се оборват всички тези, които узаконяват някаква всеобща валидност извън предела на действителното. Втората посока – към определяното и иманото като дадено изобщо, като така се отразява единствено всеобщата валидност на точно определено положение в конкретна частна наука и това сочи боравене с някакво дадено, което не кореспондира с действителността.

IX. Истина – проблемът за истината е пряко свързан с този на действителността и логическото мислене, защото философията като основна наука желае да посочи истината за действителното.

Основнонаучната философия приема, че между истина и познание има пряка неразривна релация – те са „неразделни” (Михалчев, 1931 : 10); (Попов, 1935 : 27). Посочената неделимост обосновава стремежът на основнонаучните търсения и проучвания към безвъпросно ясно установяване и изясняване на истината за заобикалящото ни. Основнонаучната логиката, която е „наука за знанието” (Михалчев, 1929 : 239), като определя даденото и го изразява чрез своите съждения в изречения представя истината за действителността. „Да притежаваш истината – това значи да притежаваш действителността.” (Попов, 1935 : 28), убеден в българският ремкеанец.

Основнонаучната школа убедено твърди, че „когато говорим, че истината изразява действителността, ние имаме пред вид не някакви „идеи” в нас, а винаги и навсякъде нашите изречения, твърдения.” (Михалчев, 1939 : 517). Но, тук е необходимо изрично да се обърне внимание на специфичната основнонаучна трактовка на този въпрос.

Независимо, че истината изразява действителните неща изобщо, последните не се приемат за съществуващи в самостоятелното си битие. Истината се отнася до тях дотолкова, доколкото конкретното съзнание е познало истинно иманото действително нещо. (Михалчев, 1994 : 119). Действителните неща просто съществуват, „независимо от туй, дали ги ние познаваме или не” (Михалчев, 1946 : 445), а дали са познати истинно или неистинно, това е въпрос на познанието (съденето), защото „истинното”, „истината” е само точно познание за определен обект на познаване.” (Попов, 1935 : 29). Изказването на Попов никак не е учудващо, понеже съзнанието познава и недействителни обекти.

Този факт отвежда изследването до констатация на една характерна постановка на основнонаучната философия. Основанието за нейното възприемане се открива във възможността съзнанието да съди за недействителни, но верни неща. Михалчев пише за тази възможност още във „Философски студии” (1909), където коментира опити за синтез между логика и математика. (Михалчев, 1994 : 114). Истина може да бъде постигната и по отношение на нереални, не действителни неща – какъвто е случаят с математиката където $2 + 2 = 4$. (Илков, 1940 : 398). От това положение неминуемо следствие е, че

действителността не е винаги съдържание на определена истина, т.е. истината не се отнася единствено към действителността. Заключение то указва, че независимо от пряка релация на действителност и истина, между тях не бива да се поставя знак за равенство, т.е. не е желателно да ги примесваме и да ги възприемаме за идентични.

Отчетливото разграничаване на действителност и истина е един от основните моменти в теорията на философията като основна наука. Истината се оказва по-скоро гносеологическо понятие, отколкото онтологическо такова. По тази причина Михалчев обявява – „Който говори за истина, той има всякога пред очи едно изречение или едно твърдение, при което утвърждаването не зависи от прищявката на лицето, което го изрича или чете, което го слуша или разбира.” (Михалчев, 1981 : 180). Неговата идея е да се постави ударение на осъзнаването за необвързаността на истината със субективните представи, мисли, желания на отделния индивид. Истината има за фундамент самата действителност, дадена на съзнанието, предизвикваща онази „необходимост, която стои над (курсива на Д. М. – м. бел.) произвола на съзнанието.” (Михалчев, 1981 : 181), тя е нейно основание.

Установеното поставя един по-особен въпрос – питането за нейната относителност. Основнонаучната школа разглежда това запитване като нещо естествено както с оглед развитието на науката, така и от гледна точка самото човешко съществуване. Това е особено характерно за науката, където истината от миналото резултат на различни проучвания се опровергава от постигната впоследствие истина. Много често развитието на идеите и достигането до истината не се основава на филиацията, защото нови истини не са основани на приемственост и логическа връзка със старите факти. Още повече че в социалната сфера има значителна стратификация, която се формирала по време на човешката еволюция. Това структуриране прави истините възприети като такива за един обществен слой непонятни за членовете на друга социална прослойка. Подобни заключения предоставят основанията да се говори за относителността на истината, която зависи от битийните условия. Доказателство за подобни заключения се откриват в различни учения, развивани в началото на XX век в България. Годор Самодумов говори за истина конкретна и зависима

от условията (Самодумов, 1930 : 197). За разлика от него, прагматисти настроеният Саръилиев пише: „Никоя научна истина не е окончателна, вечна. Всички научни истини са временни.” (Саръилиев, 2002 : 169).

Илюстрациите на подобна противоречива трактовка на проблема е наречена от мислителите на българската основнонаучна школа „обобщение рисковано и несигурно” (Михалчев, 1981 : 182), заради оплитане на истина с неистина. Доказателство се намира в примери като $5 + 5 = 10$, които са абстрактни аритметически истини, но като такива те са верни и конкретни. (Михалчев, 1946 : 443). Тези истини са независими от всякакви съзнания и условия. Това са истини автономни както от времето, така и от факта дали се познават, или не познават. В познавателно отношение те са също толкова обективни по необходимост (Михалчев, 1931 : 479), колкото всеки веществен предмет. Това са обективни идеи от идеалния свят. Същото, по отношение на обективността, се отнася и за всички ретроспективни истини.

С привеждането на тези случаи се акцентира върху положението – независимо от това дали една истина е значима, или незначима за хората, то тя не става по-малко истина, повече истина или неистина. Ако, би било така, то историята като наука не би съществувала. Научното верую на българската основнонаучна школа по този въпрос може да се резюмира в следното изказване – „Философската истина може и трябва да стои *над* личността и нуждите на нейната душа, иначе тя би била всичко друго, но не и *истина* (курсива на Д. М. – м. бел.)” (Михалчев, 1981 : 90).

Въпросът за относителността на истината има още една страна, с която е свързан. Това е ценността и оценностяването на истината по отношение на човешкото битие. В такъв случай „*истината* е (или може да бъде) *относителна* (курсивът на Д. М. – м. бел.)” (Михалчев, 1981 : 184). Изказването на Михалчев никак не учудва. В контекста за ценностното тълкувание и утвърждаването на ценността в съжденията, още като специализант той теоретично ще се „заяде” с авторитети в науката и философията от ранга на Рикерт и Винделбанд, при което ще обяви тяхното учение за основано на „цял куп смесвания и недоразумения” (Михалчев, 1994 : 132). Оценката

му се базира на факта, че те полагат теорията си за истината върху субективност основана на оценяване зависещо от отношения – личностни нагласи за ценно, обичаи, социални условия и т.н., все неща без значение за научната истина. По своята природа отношенията не могат да се определят като същност, а ценността е отношение, понеже „знаем, при ценността един обект е отнесен към едно ценящо съзнание” (Илков, 1940 : 400). От това следва, че истината зависи от индивидуалното ценно, от някакво отношение. Но от подобна субординация истината става относителна, защото вече не сочи действителното и се оказва вън от него. Казаното от основнонаучните учени за неокантианската теория, с пълна сила важи за споменатото учение на прагматизма, както и за други школи. Основнонаучните мислителни са твърдо убедени, че именно чрез посоченото излизане на истината извън действителността се вкарва относителност както в истинното познание, така в науката изобщо.

Учените от българската основнонаучна школа, в унисон с Ремке са убедени, че „обективната истина е възможна и е вън от всяко съмнение” (Михалчев, 1946 : 347). Това твърдение се обезпечава от съденето и съжденията относно действителността, лежащи извън многозначност. Изследването възможността и параметрите за относителността на истината доказва причините за релативността в науката, както и наличието на абсолютни и вечни истини (Михалчев, 1930 : 335), които не са свързани непосредствено с действителното, но имащи пряко значение за него. Установяването и възприемането на последните се дължи на специфичното реалистко разбиране за действително на основнонаучната философия.

Констатираното дава основания на българската основнонаучна школа да отстоява позицията, че в знанието са налични както неизменни истини, така и относителни истини. Това присъствие, от една страна, има за свой фундамент и се гарантира от действителността, а от друга – нещо извън нея. Именно изучаването на действителността, която се оказва многопластова, е определящият фактор досежно истината. Знанието, което хората имат относно нейните области, прави част от научните истини да „важат и днес и както ще важат всякога” (Михалчев, 1981 : 185), а други истини се оказват относителни.

Х. Неистина и лъжа – следващият момент при осветляване проблема за истината, който българските основнонаучни мислителни не пропускат да анализират, е нейната релация с неистината и лъжата.

Изследвайки лъжата, Михалчев заявява констатираното при нея присъствие на отношение поне между двама души. Използващият лъжа неизбежно определя иманото правилно, но го изразява неправилно. Михалчев заявява, че „той определя нещата по един начин, а говори по друг” (Михалчев, 1994 : 125). Изричащият лъжа, както отбелязва Чолаков, съзнателно иска „да не бъде праволинеен, желае да излъже” (Чолаков, 1937 : 203). Лъжещият винаги прави това по отношение на някой друг, защото „човек може да излъже винаги *другого* (курсива на Д. М. – м. бел.), но не и себе си” (Михалчев, 1981 : 189), следователно лъжата е особно състояние и действие, при което индивидът целенасочено желае да изкаже нещо не отговарящо на действителността – неистина. Волево основание ясно се констатира, защото самият стремеж да се изрече неистина е съзнателен, следователно волеви.

Това е едно от фундаменталните положения на основнонаучната концепция относно разбирането на лъжата. Нейното учение за волята разкрива релацията искане – действие, осъществявана самосъзнателно. Въз основа на това Михалчев формулира, че „да излъжа значи *искам* (курсива на Д. М. – м. бел.) да кажа някому не истината” (Михалчев, 1981 : 189), като фокусът е върху съзнаването на действието. Това е схващане, което се възприема и използва при изследванията на тематиката, от всички представители на българската основнонаучна школа.

Тезата на основнонаучната философия гласи, че посочената съзнателност, по скоро самосъзнание, е отличаващото лъжата от неистината. За разлика от съзнателния момент при лъжата, в изказването на неистина, макар и донякъде наличен, не е от същото естество. Михалчев отстоява позицията, че „не всяко казване на неистината е лъжа” (Михалчев, 1981 : 188). Но се срещат ситуации, при които една личност е принудена от определени обстоятелства да казва неистина – например случаят, описан от Чолаков (виж Чолаков, 1937 : 203), лекарят (Чолаков, 1935 : 251). Дали е правилно и целесъобразно, е въпрос от компетенцията на друга философска дисциплина, а не на логиката, но такива ситуации съществуват. Освен това, ако една изказана дума не изразява нещо действително, не може да се говори за неистина, а за безсмислица.

Идеята на Михалчев е да се подчертае същностната отлика между лъжа и неистина, която е в самосъзнанието. Още повече че има положения, в които при произнасянето на неистина се казва истината. Михалчев заявява, „че човек може да лъже и тогава, когато казва истината” (Михалчев, 1930 : 209). В разяснителния текст „Лъжата и неистината” на списание „Философски преглед” брой 3/1929, той привежда илюстрация, описваща как принуждава прислужката да лъже, че не е вкъщи, но същевременно излиза и се оказва, че тя казва истината. (срв. Михалчев, 1981 : 188). В такива случаи, понеже личността не прави това съзнателно, а както е показано – по принуда, не би трябвало това нейно действие да се тълкува като лъжа, а само като неистина. С посочения пример се акцентира върху основната разлика – волевият момент.

В процеса на анализ въпроса за истината, Михалчев разглежда последното запитване, свързано с него – питането за неволната лъжа. От изложеното дотук, стана известно, че в действието „лъжа” винаги се намира самосъзнание и целенасоченост. А самосъзнанието и целенасочеността са присъщи на волята, при която има причинно отношение. Не може да се говори за воля, ако няма цел и самосъзнаване на желаното, затова Михалчев категорично заявява: „Неволна лъжа” няма и не може да има.” (Михалчев, 1981 : 190), тъй като според него, така се изрича крайно противоречие. Интерпретацията на волята като самосъзнание е една от най-евристичните концептуални тези на основнонаучната философия. Именно това схващане относно волята предоставя възможността за характерните обяснения на феномени и явления в областта на правото, направени от мислители, споделящи позициите на основнонаучната философска школа, какъвто например е Илков. (Илков, 1931 : 184).

XI. Системността на знанието се признава от българската основнонаучна школа, но по специфичен начин. Общопризнатото разбиране за системността е, че науката е система от знания за отделните нива на действителността, класифицирани по точно определен ръководен принцип. Основнонаучната философия обаче интерпретира проблема по оригинален начин разяснявайки, че системността и присъщата за нея релация между индивидите съставляващи даденото е единствено средство на науката, а не нейна цел. (Михал-

чев, 2003 : 41) Науката не е задължително да систематизира. Нейният стремеж е към постигане и предоставяне на знание. Системността на науката, се изразява посредством факта на самото научно изследване, при чието провеждане ние откриваме, посочваме, обясняваме и дефинираме каузалните вериги на отделните индивиди на даденото. Разкривайки установените каузални връзки, едновременно с това откриваме и системата от корелации между тях, т. е. намираме системността на заобикалящото ни, която е част от неговата природа. Казано по-иначе, научното изследване на действителността служи за фундамент при създаването на научна система за реалността, а не просто за нейното сепариране.

Посочената трактовка на българската основнонаучна школа за същността на научната работа би могла да се оспори чрез примери от частните науки. Но, българските ремкеанци са убедени, че това се дължи на постулатите и предположенията, от които се тръгва към изследване на конкретното дадено. Такова изследване, което се уповава на предпоставки-хипотези крие в недрата си елемент на заблуда. По тази причина, независимо от това, че причинно-следствената верига е проследена правилно, не може да се стигне до истинно познание. Това е основният мотив за отрицателната оценка към редица научни концепции.

Разбирането за системността като присъща на самия свят разбира се единна цялост, от една страна разкрива реалистката природа на основнонаучната философия, а от друга – предоставя възможности за евристични решения в различни сфери от обществената действителност. За основнонаучните мислители „предметът на познанието е винаги нещо сложно” (Николов, 1929 : 222), защото светът „представлява една крайно сложна плитка от разнородни индивиди” (Илиев, 1929 : 119), „постоянно менещо се разнообразие” (Илиев, 1931 : 64), която е една „цялост” (Николов, 1937 : 466). По тази причина, всяко дадено може в пълнота да бъде разбрано, независимо дали принадлежи към невещественото, природния свят или обществената действителност.

Това схващане е основата, върху която учените от българската основнонаучна школа разработват своите теоретични тези. Обществото се възприема като органично единство (Михалчев, 1908 : 752);

(Илков, 1935 : 279), държавата е „първична цялост” (Николов, 1937 : 467); „едно единство” (Илков, 1937 : 273), правото „е нещо общо”, макар да няма собствена същност (Илков, 1940 : 401), педагогиката разглежда учебния процес като „цялост” от логически моменти от анализа на даденото (Николов, 1929 : 222), което е „факт от поширокия кръг на „даденото просто”, което е предмет на философията като основна наука” (Илиев, 1931 : 65), обучението има за обект на изследване „цялости” (Бънков, 1940 : 525), което не ни пречи да ги направим „предмет на особно разглеждане” (Николов, 1929 : 226), биологията (Николов, 1937 : 467), и други.

Основнонаучният подход на изследване предоставя все по-голяма безвъпросна яснота и единност по отношение на знанието, което не зависи от никакви специфични условия – исторически, социални, групови, индивидуални, икономически и прочие. Тази знаниева автономност се опира на факта, че нейна база е само единната действителност, която ние откриваме, съдим, обясняваме и определяме посредством нейните същностни определителности и релации, каузални връзки. Намирайки ги, разкриваме системността на действителността и едва тогава създаваме научна система за реалността. В това се състои евристичността на основнонаучния метод, прилаган при всички области за проучване на даденото.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Бънков, А. Критика на учебната ни теория и практика. – В: Философски преглед, 1938, № 2.

Бънков, А. Учението за чувствата. – В: Философски преглед, 1939, № 3.

Бънков, А. Христо Николов: Основи и същност на цялостното обучение. – В: Философски преглед, 1940, № 5.

Бънков, А. Бергсонизмът в България. – В: Философски преглед, 1941, № 2.

Бънков, А. Д-р К. Чолаков: Основни понятия в съдебната патопсихология. – В: Философски преглед, 1942, № 2.

Бънков, А. Философско-педагогическото дело на Никола Илиев (1886 – 1937). – В: Философски преглед, 1942, № 3.

Василев, Г. Д-р Никола Долапчиев: Престъпление, деяние и причинна връзка. – В: Философски преглед, 1929, № 3.

Илиев, А. Философските възгледи на Анри Бергсон. – В: Философски преглед, 1941, № 1.

Илиев, Н. Д-р Христо Н. Бояджиев: Понятие и същност на религията. – В: Философски преглед, 1929, № 1.

Илиев, Н. Между Бергсона и Ремке. – В: Философски преглед, 1929, № 1.

Илиев, Н. Нравственост и идеали в нравственото възпитание. – В: Философски преглед, 1929, № 4.

Илиев, Н. Още няколко думи за Бергсона и Ремке. – В: Философски преглед, 1929, № 5.

Илиев, Н. 1929. Сотир Бранков, Проблемата на несъзнателното (психологически етюд). Велико Търново. 1925. – В: Философски преглед, 1929, № 4.

Илиев, Н. Проф. д-р И. Райнке, Биология и философия. Увод от д-р Ас. Златаров: Наука и философия. Библиотека „Натурфилософско четиво“ № 31. София 1927. – В: Философски преглед, 1929, № 2.

Илиев, Н. Ат. Илиев: 1. Интуиция при обучението в средните училища. – В: „Българско училище“ год. II, кн. VI. – 2. Интуиция и метафора. Сп. „Българска мисъл“ год. V, кн. VII-VIII. – В: Философски преглед, 1930, № 1.

Илиев, Н. 1931. Ат. Илиев: Интуиция и интелект. Критически бележки. – В: „Българска мисъл“ год. VI, кн. 1.; Дух и време. – В: Училищен преглед“ год. XXX. сп. „Философски преглед“ кн. 1.

Илиев, Н. 1931. Ат. Илиев: Философски разногласия. Сп. „Българска мисъл“. кн. IX. сп. „Философски преглед“. кн. 5.

Илиев, Н. Мирогледна и научна педагогика. сп. „Философски преглед“, 1931, № 1.

Илиев, Н. Проблемата за самосъзнанието. сп. „Философски преглед“, 1931, № 5.

Илиев, Н. Един български труд върху „локализацията“ на душевните явления в мозъка. сп. „Философски преглед“, 1933, № 5.

Илиев, Н. Що е личност? сп. „Философски преглед“, 1939, № 5.

Илков, А. Може ли наказателният съд да проникне в душата на престъпника? сп. „Философски преглед“ 1931, № 2.

Илков, А. Обществото организъм ли е? сп. „Философски преглед“, 1935, № 3.

Илков, А. Проблемата за същината на държавата. сп. „Философски преглед“, 1937, № 3.

Илков, А. Правото като предмет на познанието. сп. „Философски преглед”, 1940, № 4.

Михалчев, Д. Диалектически материализъм и теория на познанието. сп. „Мисъл”, 1903, № 1, 2, 3, 5–6.

Михалчев, Д. 1904. Философията в страниците на Общо дело. сп. „Мисъл”, 1904, № 4.

Михалчев, Д. Историята наука ли е? – сп. „Мисъл”, 1905, № 7, 8, 9, 10.

Михалчев, Д. Върху научния характер на историята. сп. „Ново общество”, 1906, № 11, 12.

Михалчев, Д. Що е действителност?. сп. „Ново общество”, 1906, № 9, 10.

Михалчев, Д. Една българска книга върху проблемите на социологията. сп. „Демократически преглед”, 1908, № 7, 8, 10.

Михалчев, Д. Възможна ли е една психология върху почвата на бергсонизма? сп. „Философски преглед”, 1929, № 5.

Михалчев, Д. Възможна ли е противоречива мисъл? сп. „Философски преглед”, 1929, № 2.

Михалчев, Д. Върху същината на противоречието. сп. „Философски преглед” 1929, № 2.

Михалчев, Д. Лъжата и неистината. сп. „Философски преглед”, 1929, № 5.

Михалчев, Д. Философията на кръстопът. сп. „Философски преглед”, 1929, № 1.

Михалчев, Д. (псевд. „Станчо Велев”) Против закона за противоречието като „мисловен закон” в логиката. сп. „Философски преглед”, 1929, № 5.

Михалчев, Д. 1930. Т. Самодумов. „Философия на противоречието”. (Народна просвета, 1929, 1) сп. „Философски преглед” кн. 5

Михалчев, Д. Революционното значение на Ремкевите философски възгледи. сп. „Философски преглед”, 1931, № 1.

Михалчев, Д. Форма и отношение. С.: Графика, 1931.

Михалчев, Д. Прагматизмът като ново учение за истината. сп. „Философски преглед”, 1939, № 5.

Михалчев, Д. Какво се е разбирало до сега под философия? В: Философията като наука. С.: Университетска печатница, 1946.

Михалчев, Д. Всемогъщество и действителност. В: Избрани съчинения С.: Наука и изкуство, 1981.

Михалчев, Д. Проблемата за относителността на истината. В: Избрани съчинения. С.: Наука и изкуство, 1981.

Михалчев, Д. Слепотата в науката и обективността на истината. В: Избрани съчинения. С.: Наука и изкуство, 1981.

Михалчев, Д. Традиционната логика в ново осветление. В: Избрани съчинения. С.: Наука и изкуство, 1981.

Михалчев, Д. 1994. В какво се състои познанието. сп. „Философски алтернативи“ кн. 5, 6.

Михалчев, Д. Писмо от Димитър Михалчев до Иван Шишманов за „сражението“ си с Рикерт, за образуването на понятията, за критиката на Щамлер. В: Из кореспонденцията на акад. Димитър Михалчев. С.: Акад. изд. Проф. М. Дринов, 1996.

Михалчев, Д. Лекции по обща психология. Издателство на Нов български университет. С., 2002.

Михалчев, Д. Етика. С., 2003.

Николов, Х. Научните основи на обучението у нас. сп. „Философски преглед“, 1929, № 2.

Николов, Х. Нов труд върху теорията на цялостното обучение и началното четене. сп. „Философски преглед“, 1937, № 2.

Николов, Х. Философските основи на един нов метод на първото четене и писане. сп. „Философски преглед“, 1939, № 2.

Панайотов, Д. Феноменализмът и физиката. сп. „Философски преглед“, 1929, № 3.

Попов, А. Индивидуална психология. Една модна философска насока. сп. „Философски преглед“, 1931, № 3.

Попов, А. D-r Anton Tschipeff: denken, Ordnen, Erledigen. сп. „Философски преглед“, 1931, № 1.

Попов, А. Проблемата за действителността С. Библиотека „Научна философия“, 1935, № 2.

Ремке, Й. 1997. Предговор. Д. Михалчев. Философски студии. Принос към критиката на модерния психологизъм. Лайпциг, 1909. сп. „Философия“, 1997, № 4–5.

Сарълиев, И. Прагматизъм. Издателство на Нов български университет. С., 2002.

Самодумов, Т. Противоречието пред съда на идеалистическата философия. сп. „Народна просвета“, 1930, № 7–8.

Семерджиев, С. Дамян Георгиев: Учебен процес, построен на Ремкевата философия. Сп. „съвременна мисъл“. Год. IV, кн. 7 и 8., сп. „Философски преглед“, 1938, № 3.

Теохаров, П. 1938. Върху учебния процес. сп. „Философски преглед“, 1938, № 3.

Торбов, Ц. Ползата като критерий на истината. Критика на прагматизма. сп. „Философски преглед”, 1929, № 5.

Хайде, Й. Основнонаучна философия. С. Библиотека „Научна философия”, 1935, № 1.

Цацов, Д. 1999. Апология на антипсихологизма. В: дебатът психологизъм – антипсихологизъм. С.: ИК. „Богиянна”, 1999.

Чолаков, К. Един български труд върху учението за възприятието. „Философски преглед”, 1929, № 5.

Чолаков, К. Една книга върху глупостта. сп. „Философски преглед”, 1929, № 1.

Чолаков, К. 1930. Nicolaus Krestnikoff: Die heilende Wirkung künstlich hervorgerufener reproduktionen von pathogenen affektiven Erlebnissen. сп. „Философски преглед”, 1930, № 3.

Чолаков, К. Ролята на несъзнаваната душевност в психоанализата на Фройда. сп. „Философски преглед”, 1932, № 1.

Чолаков, К. Несъзнаваната душевност, психоанализа и социален инстинкт. сп. „Философски преглед”, 1933, № 1.

Чолаков, К. Центровете на възприятията и представите. Русе, 1933.

Чолаков, К. Д-р Шипковенски: Проблемът за съня. сп. „Философски преглед”, 1935, № 1.

Чолаков, К. Критични бележки върху една метода за изследване на афекта. сп. „Философски преглед”, 1935, № 1.

Чолаков, К. Основи на лекарската нравственост. сп. „Философски преглед”, 1935, № 1.

Чолаков, К. Умни – глупави – хитри. сп. „Философски преглед”, 1929, № 1.

Ремке, Г. О достоверности внешнего мира для нас. сп. „Новые идеи в философии” сб. 3. изд. „Образование”. СПб, 1913.

Риккерт, Г. 1913. Суждение и процесс суждения. сп. „Логос”, 1913, № 3–4. М.

Риккерт, Г. Философия истории. В: Философия жизни. изд. „Ника-Центр”. Киев, 1998.

Франк, С. Кризис современной философии сп. Русская мысль, кн. IX. Год тридцать седьмой. М., 1916.